

แม่ เมีย และ “สัตว์โลกแสนสวย”: นิยามแห่งความเป็นเพศหญิงในหนังสือนิทานภาพ สำหรับเด็ก?¹

เกศราพร ทองพุ่มพุกษา²

บทคัดย่อ

หนังสือนิทานภาพสำหรับเด็ก เป็นพื้นที่สื่อสารที่สำคัญในการส่งผ่านบรรทัดฐานและอุดมการณ์ของสังคมไปสู่เด็กในช่วงวัย 3-6 ปี ดังนั้น การวิจัยนี้จึงสนใจว่า โลกจินตนาการอย่างหนังสือนิทานภาพสำหรับเด็กประกอบสร้างภาพตัวแทนของความเป็นเพศหญิงในลักษณะเช่นใด และผู้รับสารภายใต้บริบทชีวิตประจำวันประกอบสร้างความหมายเกี่ยวกับความเป็นเพศหญิงในลักษณะเช่นใด โดยจะให้ความสนใจต่อความเป็นเพศหญิงใน 3 สถานะ ได้แก่ ความเป็นแม่ ความเป็นเมีย และความเป็น “สัตว์โลกแสนสวย” ซึ่งเป็นมิติที่นักสตรีนิยมพิจารณาว่า สังคมมีแนวโน้มเข้ามาจัดวินัยให้กับเพศหญิง แต่ขณะเดียวกันก็เป็นพื้นที่ในการปะทะต่อสู้ต่อรองได้เช่นกัน

สำหรับผลการศึกษาพบว่า ภาพตัวแทนของความเป็นเพศหญิงที่สอดคล้องต่ออุดมการณ์หลักของสังคมยังคงครอบงำหนังสือนิทานภาพสำหรับเด็ก นั่นคือ แม่ที่มีจิตใจดีงาม อ่อนโยน อ่อนหวาน รัก เลี้ยงดู ดูแล และพร้อมอุทิศชีวิตเพื่อลูก อยู่ในพื้นที่บ้าน และทำกิจกรรมที่สอดคล้องต่อความเป็นแม่ที่ดี หรือเมียที่มีจิตใจดีงาม รักและห่วงใย ยอมจำนน และยึดมั่นต่อสามี มีสามีเป็น

¹ วันที่รับบทความ 6 ตุลาคม 2562; วันที่แก้ไขบทความ 4 พฤศจิกายน 2562; วันที่ตอบรับบทความ 7 พฤศจิกายน 2562.

² บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “ภาพตัวแทนของความเป็นเพศหญิงในหนังสือนิทานภาพสำหรับเด็ก” (2562) ตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาสื่อสารวิทยา คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำกลุ่มวิชาวารสารศาสตร์ คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ศูนย์กลางในชีวิต อยู่ในพื้นที่บ้าน และทำกิจกรรมที่สอดคล้องต่อความเป็นเมียที่ดีตามชนบ หรือ “สัตว์โลกแสนสวย” ที่ถูกรอรับโดยอุดมการณ์ความงามทั้งความงามทางกาย วาจา และ/หรือใจ โดยความงามที่มีนั้นเป็นไปเพื่อดึงดูดให้ผู้อื่น (เพศชาย) สนใจ เป็นหลัก อย่างไรก็ตาม ภาพตัวแทนของความเป็นเพศหญิงในลักษณะที่ต่อรองต่ออุดมการณ์หลักก็ปรากฏอยู่บ้าง เช่น แม่ที่ทอดทิ้งลูกหรือรักลูกภายใต้เงื่อนไขบางอย่าง หรือเมียที่ไม่ได้รักสามีด้วยความจริงใจ แต่ต้องการเพียงผลประโยชน์จากสามี หรือ “สัตว์โลกแสนสวย” ที่แม้จะไม่ปฏิเสธต่อความงามในมิติต่างๆ แต่ก็มีคำถามว่า มีไหวพริบดีปัญญา ความเข้มแข็ง ไม่ยอมจำนนหรือพึ่งพาเพศชาย และภาพความงามเพื่อเพิ่มคุณค่าในตนเอง หรือเพื่อให้มีอำนาจเหนือเพศชาย

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาการตีความความหมายพบว่า แม่ยังคงอ่านความหมายอย่างสอดคล้องต่ออุดมการณ์หลักของสังคม เช่น แม่ที่ต้องรักและเลี้ยงดูลูกหรือเมียที่ต้องปรนนิบัติรับใช้สามี หรือผู้หญิงที่ต้องสวยเพื่อดึงดูดใจผู้อื่น ขณะที่เด็กประกอบสร้างความหมายทั้งในลักษณะที่สอดคล้องและต่อรองต่ออุดมการณ์หลักของสังคม เช่น การที่แม่ต้องรักและเลี้ยงดูลูก แต่ก็ไม่จำเป็นต้องอยู่บ้านกับลูกตลอดเวลา หรือไม่จำเป็นต้องเป็นผู้ทำอาหารเพียงคนเดียว หรือเมียที่อาจจะไม่จำเป็นต้องปรนนิบัติรับใช้สามี หรือ “สัตว์โลกแสนสวย” ที่ทั้งสวย ฉลาด และให้การช่วยเหลือผู้อื่น อย่างไรก็ตาม สถานภาพและลักษณะครอบครัวที่แตกต่างกัน ก็มักจะมีอิทธิพลต่อการประกอบสร้างความหมายอย่างแตกต่างกัน เช่น ครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยวจะต่อรองต่อภาพตามชนบของความเป็นแม่และความเป็นเมีย นอกจากนี้ หนังสือนิทานภาพสำหรับเด็กอาจจะไม่ใช่สถาบันเพียงหนึ่งเดียวที่มีอิทธิพลต่อเด็ก แต่สื่ออื่นๆ รวมถึงวิถีปฏิบัติในชีวิตประจำวันของเด็กเป็นไปได้ที่จะมีอิทธิพลต่อการประกอบสร้างความหมายเกี่ยวกับความเป็นเพศหญิงของเด็ก

คำสำคัญ: ภาพตัวแทน ความเป็นแม่ ความเป็นเมีย ความเป็น “สัตว์โลกแสนสวย”
การประกอบสร้างความหมาย หนังสือนิทานภาพสำหรับเด็ก

Motherhood, Wifehood and “Beauty Objects”: Defining Femininity in *Children’s Book*

Ketsaraporn Thongphumprueaksa

Abstract

Children's book is an important medium to transfer social norms and ideology to children aged 3-6 years old. This dissertation therefore focuses on how the imagined world represents femininity, and to what extent and in what manner audiences in daily life construct meanings about femininity. In addition, this work concentrates on three statuses of femininity, which are motherhood, wifehood, and a "beauty objects". With the concept of feminism, these statuses have been regulated by society in order to control women, and they are at the same time a social space that human agency negotiates and challenges.

The findings reveal that with a dominant gender ideology, representation of femininity dominates children's picture book. For example, a mother who is kind, gentle, sweet, loving, caring, and who dedicates her life to children. Moreover, a mother who always stays home and does all the domestic chores. The stereotypical wife is kind, loving, serving, submissive, faithful to her husband, and husband-centered. Such a wife also stays home and does all stereotypical activities. The concept of "beauty objects" is dominated by the ideology of loveliness both inside and outside, the goal of which is to attract people, especially men. There are, however, certain negotiated representations of social norms or of the dominant ideology. For example, children's book portray a mother who abandons her child, or loves her child only

under some conditions; a wife who is deceitful and wants to acquire some benefits from her husband; or a beautiful woman who is comely and at the same time clever, strong, independent of the male, and able to add value to herself or to have more power than men.

With regard to an audience's construction of meanings, the findings show that mothers decode or interpret femininity with reference to the dominant ideology, such as a mother who loves and takes care of her children, or a wife who serves her husband, or a beautiful woman whose beauty is to attract men. Meanwhile, children both accept and negotiate the dominant ideology. For example, they believe that a mother must love and take care of her children, but there is no need to stay home all the time or to be the one who cooks. A wife may not serve her husband. A beautiful woman can be beautiful as well as clever, and can help other people. However, different family statuses and characteristics are likely to lead to different meaning-construction. For example, the children of a single-mom family may negotiate toward a stereotypical image of mother and wife. Other institutions, media, or children's daily life practices, most likely have an influence on children's meaning-construction as well.

Keywords: representation, motherhood, wifehood, "beauty objects", construction of meanings, children's book

1. ที่มาและความสำคัญของปัญหา

หนังสือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนิทานภาพสำหรับเด็ก เป็นสื่อที่มีความใกล้ชิดกับเด็กในวัย 3-6 ปีเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นสื่อประเภทแรกๆ ที่ผู้ปกครองเลือกซื้อให้แก่เด็ก นอกจากนี้ หนังสือยังถูกพิจารณาว่าสำคัญต่อกระบวนการเรียนรู้ และขัดเกลาเด็กให้เป็นไปตามบรรทัดฐานที่สังคมคาดหวัง โดยเป็นพื้นที่หนึ่งในการบรรจุความคิดความเชื่อและอุดมการณ์ของสังคม อย่างไรก็ตาม การที่เด็กในวัยนี้อาจจะยังไม่สามารถกลั่นกรองข่าวสารที่ได้รับจากสื่อได้อย่างสมบูรณ์ ดังนั้น นอกจากความเพลิดเพลินหรือความรู้ที่ได้รับขณะอ่านหรือฟังผู้ปกครองเล่าเรื่องราวแล้ว เป็นไปได้ที่เด็กจะได้รับแบบอย่างจากตัวละครหรือเรื่องราวในหนังสือเหล่านี้ และทำให้อ่านหนังสือเหล่านี้อาจจะเข้าไปมีอิทธิพลในการหล่อหลอมกรอบความคิดความเชื่อในเรื่องหนึ่งๆ แก่เด็ก

อย่างไรก็ตาม ดูเหมือนว่า การศึกษาส่วนใหญ่จะไม่ค่อยให้ความสนใจกับหนังสือนิทานภาพสำหรับเด็กมากนัก อีกทั้งการศึกษาในมิติเชิงความหมาย สังคม และอุดมการณ์ ก็จะขาดหายไป ทั้งที่แท้จริงแล้ว หนังสือนิทานภาพสำหรับเด็กเป็นพื้นที่หนึ่งที่ทรงพลังในการนำเสนอบรรทัดฐานที่สังคมคาดหวัง รวมถึงติดตั้งโลกทัศน์หรืออุดมการณ์ต่างๆ ของสังคมแก่เด็ก หากพิจารณาจากหนังสือที่วางจำหน่ายในร้านหนังสือ พบว่า ส่วนใหญ่ออกแบบและนำเสนอเนื้อหาอย่างสอดคล้องต่อเพศสภาวะผ่านองค์ประกอบต่างๆ ทั้งโทนสี ตัวละคร เช่น ตัวละครที่ปรากฏในหนังสือ มักจะได้รับมอบหมายบทบาทให้เป็นไปตามเพศสภาวะอย่างเด่นชัด จากลักษณะเช่นนี้ จึงเป็นไปได้ที่เด็กจะได้รับความคิดความเชื่อเกี่ยวกับความเป็นเพศหญิงหรือเพศชายผ่านการเปิดรับสื่อดังกล่าว

จากมุมมองข้างต้น จึงน่าสนใจเป็นอย่างมากที่จะศึกษาถึงการประกอบสร้างความหมายเกี่ยวกับความเป็นเพศหญิง ทั้งในมิติของการเข้ารหัสและถอดรหัส โดยประเด็นแรกจะเป็นการพิจารณาการเข้ารหัสภาพตัวแทนของความเป็นเพศหญิงในหนังสือนิทานภาพสำหรับเด็กภายใต้บริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เพื่อพิจารณาว่า หนังสือนิทานภาพสำหรับเด็กประกอบสร้างภาพตัวแทนของความเป็นแม่ ความเป็นเมีย และความเป็น “สัตว์โลกแสนสวย” ใน

ลักษณะเช่นใด ปฏิบัติการทางภาษาและอุดมการณ์ใดที่อยู่เบื้องหลังการประกอบสร้างภาพตัวแทนในลักษณะดังกล่าว และภาพตัวแทนที่ปรากฏในหนังสือนิทานภาพสำหรับเด็กเหล่านี้ก้าวหน้าหรือล่าช้ากว่าบริบทสังคมปัจจุบัน

ขณะที่ประเด็นที่สองจะพิจารณาในมิติของการถอดรหัสความหมาย เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการให้ความหมายของผู้รับสารและภาพตัวแทนของความเป็นเพศหญิงที่ปรากฏในหนังสือนิทานภาพสำหรับเด็ก นั่นคือผู้รับสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งพ่อแม่ผู้ปกครองซึ่งเป็นผู้เล่าเรื่อง และเด็กประกอบสร้างความหมายเกี่ยวกับความเป็นเพศหญิงจากตัวบทนั้นๆ ในลักษณะเช่นใด การให้ความหมายนั้นเป็นไปอย่างสอดคล้อง ต่อรอง หรือต่อต้านต่อดัชนี อีกทั้งมีลักษณะที่ก้าวหน้าหรือล่าช้ากว่าตัวบท และสอดคล้องกับบริบทความเป็นจริงในสังคมมากน้อยเพียงใด นอกจากนี้ ยังจะช่วยให้เห็นว่า หนังสือนิทานภาพสำหรับเด็กเป็นสถาบันหลักที่มีอิทธิพลต่อการอบรมบ่มเพาะความคิดความเชื่อเกี่ยวกับเพศสภาวะหรือไม่ หรือแท้ที่จริงแล้ว ยังมีปัจจัยหรือสถาบันอื่นที่มีอิทธิพลต่อการขัดเกลาความคิดความเชื่อในเรื่องดังกล่าว

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาภาพตัวแทนของความเป็นเพศหญิงที่ปรากฏในหนังสือสำหรับเด็กอายุ 3-6 ปี ภายใต้บริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

2.2 เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการให้ความหมายของผู้รับสารและภาพตัวแทนของความเป็นเพศหญิงที่ปรากฏในหนังสือสำหรับเด็ก

2.3 เพื่อศึกษาถึงปฏิบัติการทางภาษา อุดมการณ์ และอำนาจที่อยู่เบื้องหลังการผลิต ผลิตซ้ำ และการให้ความหมายต่อภาพตัวแทนของความเป็นเพศหญิงในหนังสือสำหรับเด็ก

3. แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สำหรับแนวคิดและทฤษฎีที่ผู้วิจัยใช้เป็นกรอบแนวคิดสำคัญในการศึกษาครั้งนี้มีดังนี้

3.1 เด็กและหนังสือ

เครื่องมือทางวัฒนธรรม อาทิ เทพนิยาย เพลงกล่อมเด็ก ศิลปะ และอื่นๆ มีบทบาทที่สำคัญต่อความคิด การรับรู้ และประสบการณ์ต่อโลกของเด็ก โดยจะทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการส่งผ่านบรรทัดฐานทางสังคมไปสู่เด็ก (Vygotsky cited in MacBlain, 2014: 45-51) ทั้งนี้ เครื่องมือทางวัฒนธรรมหนึ่งที่มีความใกล้ชิดอย่างมากกับเด็กในวัย 3-6 ปี ก็คือ หนังสือนิทานภาพ เนื่องจากเป็นสื่อที่มีทั้งภาพประกอบและข้อความ จึงเหมาะสำหรับเด็กในวัยนี้ที่ยังอ่านหนังสือไม่ได้มากนัก อีกทั้งตัวละครในหนังสือเหล่านี้ก็จะแสดงบทบาทไปตามโครงเรื่อง (Barstack, 2008; Enoch Pratt Free Library, 2016) นอกจากนี้ หนังสือและสื่อสำหรับเด็กยังเป็นเครื่องมือในการส่งผ่านค่านิยม วัฒนธรรม คุณธรรมที่เหมาะสมของสังคมไปสู่เด็ก (เกริก ยूनพันธ์ุ, 2560) เด็กจะค่อยๆ เรียนรู้เลียนแบบ และซึมซับแบบอย่างและบรรทัดฐานของสังคมจากการอ่านหนังสือ (นิตา ชูโต และกล่อมจิตต์ พลายเวช, 2557: 2-3) ทั้งนี้ เด็กจะก่อร่างความสัมพันธ์กับตัวละครในสื่อ และเชื่อว่าพวกเขามีความเกี่ยวข้องกัน รวมถึงไว้วางใจในการเป็นแหล่งข้อมูลข่าวสารที่น่าเชื่อถือและแหล่งในการเรียนรู้พฤติกรรมต่างๆ โดยตัวละครในสื่อที่มักจะถูกมอบหมายไปยังเพศใดเพศหนึ่ง จะเป็นแบบอย่างแก่เด็กในการระบุตัวตน เลียนแบบ หรือเรียนรู้เกี่ยวกับความเป็นชายและความเป็นหญิงที่เป็นที่ยอมรับในสังคม (Strasburger et al., 2017: 55-56, 124, 468; Lemish, 2015)

3.2 เรื่องเล่าและภาพประกอบ

นพพร ประชากุล (2552ข: 331-337) ระบุถึงกระบวนการทัศน์ใหม่ที่พิจารณาว่า เรื่องเล่าเป็นการประกอบสร้างความเป็นจริง (construction) ที่ขยายขอบเขตจากเรื่องเล่าที่เป็นเรื่องสมมติไปสู่เรื่องจริง โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างความเข้าใจ ซึ่งนำไปสู่ความสนใจเกี่ยวกับวิธีการเล่ามากกว่าสิ่งที่เล่า เนื่องจากการเล่าเรื่องที่แตกต่างกันทำให้ความหมายแตกต่างกันได้ นอกจากนี้ เรื่องเล่าเป็นการจำลองโลกแห่งความเป็นจริงมาบางส่วน ขณะเดียวกัน ความหมายที่สื่อโดยเรื่องเล่าเป็นผลจากการประกอบสร้างตามแบบแผนทางวัฒนธรรมของการเล่าเรื่อง

โดยองค์ประกอบสำคัญในการเล่าเรื่อง จะประกอบไปด้วยโครงเรื่อง แก่นเรื่อง ตัวละคร ฉาก บทสนทนา พรรณนะหรือมุมมอง (เจดีย์ คชฤทธิ์, 2554: 136-147) นอกจากนี้ ภาพยังเป็นอีกหนึ่งองค์ประกอบที่สำคัญอย่างมากในการเล่าเรื่องผ่านหนังสือสำหรับเด็ก โดยจะช่วยขยาย อธิบาย หรือเล่าเรื่องให้ชัดเจนมากขึ้น ช่วยดึงดูดความสนใจ และเสริมสร้างจินตนาการแก่เด็ก ทั้งนี้ ภาพประกอบมีหลากหลายประเภท ทั้งภาพเหมือนจริง ภาพกึ่งเหมือนจริง ภาพการ์ตูน ภาพลดทอน หรือภาพสัญลักษณ์ (ปริดา ปัญญาจันทร์ และสุดีไพท เมืองไทย, 2557: 10; เกริก ยूनพันธ์, 2543: 25-28)

3.3 ภาพตัวแทน อุดมการณ์ และสัญวิทยา

Stuart Hall (1997: 15, 17-19, 24-26) ระบุว่า ภาพตัวแทนหมายถึง กระบวนการที่ความหมายถูกผลิตและแลกเปลี่ยนในสังคมหนึ่งๆ ผ่านการใช้ภาษา สัญลักษณ์ หรือภาพเพื่อแทนหรือนำเสนอถึงบางสิ่งบางอย่างอย่างเต็มที่ด้วยความหมาย โดยแนวทางในการอธิบายภาพตัวแทนมี 3 ลักษณะ คือ แนวทางภาพสะท้อน แนวทางความตั้งใจ และแนวทางการประกอบสร้างความจริง

นอกจากนี้ ภาพตัวแทนจะเชื่อมโยงกับแนวคิดเกี่ยวกับอุดมการณ์และสัญวิทยา เนื่องจากกระบวนการสร้างความหมายหรือปฏิบัติการทางภาษาจะทำให้เห็นว่า ภาพตัวแทนนั้นถูกประกอบสร้างอย่างไร และระบบคิดหรืออำนาจใดที่ทำให้ประกอบสร้างภาพตัวแทนในลักษณะนั้น ทั้งนี้ อุดมการณ์ของสังคมคือกลไกสำคัญที่อยู่เบื้องหลังการสร้างภาพตัวแทน ขณะเดียวกัน ภาพตัวแทนก็เป็นการผลิตหรือผลิตซ้ำอุดมการณ์เหล่านั้นของสังคม Louis Althusser (อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน, 2553: 208-227) ระบุว่า อุดมการณ์เป็นชุดความคิดหรือกรอบวิธีคิดในการมองโลก โดยจำแนกเป็นอุดมการณ์หลัก (dominant ideology) อุดมการณ์ทางเลือก (alternative ideology) และอุดมการณ์ต่อต้าน (counter ideology) อีกทั้งกลไกด้านอุดมการณ์จะมุ่งติดตั้งกรอบแนวคิดในการมองโลกให้ทุกคนรับรู้และเข้าใจไปในทิศทางเดียวกันอย่างเป็นธรรมชาติ โดยจะทำงานลึกลงไปในระดับจิตไร้สำนึก ผ่านการผสมผสานระหว่างเรื่องจริงและเรื่องลวง พร้อมกับการตัดสินใจคุณค่าใน

ความสัมพันธ์นั้นๆ และมีหน้าที่ที่สำคัญ 3 ประการคือ อารักรักษาสภาพที่เป็นอยู่ให้ดำรงต่อไป ให้คำอธิบาย และการเรียกเพื่อกำหนดตัวตน

ขณะที่แนวคิดสัญวิทยาจะทำให้เข้าใจถึงปฏิบัติการทางภาษาที่นำมาใช้ในการสื่อความหมายหรือประกอบสร้างภาพตัวตนนั้น โดยแนวคิดของ Ferdinand de Saussure (อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ, 2553: 46-51) เกี่ยวกับ paradigmatic และ syntagmatic รวมถึงแนวคิดเกี่ยวกับรหัส (code) ของ Basil Bernstein (1973 อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ, 2553: 73-77) ทั้งในส่วนของ elaborated code หรือรหัสที่มีความซับซ้อน และ restricted code หรือรหัสที่เรียบง่ายตรงไปตรงมา จะทำให้เห็นว่า หนังสือนิทานภาพสำหรับเด็กเลือกใช้รหัส ชุดของสัญญาณ และการรวมสัญญาณในลักษณะเช่นใด เพื่อประกอบสร้างความหมายของความเป็นเพศหญิง

3.4 ภาพเหมารวมด้านเพศภาวะ สตรีนิยม และสื่อศึกษาแนวสตรีนิยม

เพศภาวะเป็นสิ่งที่ประกอบสร้างขึ้นทางสังคม (กาญจนา แก้วเทพ และ สมสุข หินวิมาน, 2553: 594) โดยเป็นส่วนประกอบพื้นฐานหนึ่งของภาพเหมารวม และในทุกแง่มุมของชีวิตจะปรากฏภาพเหมารวมด้านเพศภาวะ (Huntoon, 2009: 378-380) “ภาพเหมารวมด้านเพศภาวะ” (gender stereotypes) นี้เป็นความคิดความเชื่อเกี่ยวกับความเป็นหญิงความเป็นชายที่ถูกกำหนดขึ้นเพื่อนำเสนอหรือตอกย้ำสิ่งที่สังคมคิดว่าเหมาะสมสำหรับหญิงหรือชาย (สำนักส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, ม.ป.ป.: 18)

ทั้งนี้ การศึกษาจำนวนหนึ่งสนใจตรวจสอบประเด็นด้านเพศภาวะที่ปรากฏในวรรณกรรมสำหรับเด็ก โดย Tsao (2008) ระบุว่า เนื้อหา ภาษา และภาพประกอบในหนังสือสำหรับเด็กจำนวนมากสะท้อนถึงอคติต่อเพศภาวะ อีกทั้งเพศหญิงยังคงปรากฏตัวอย่างสอดคล้องต่อภาพเหมารวม ลักษณะเช่นนี้สัมพันธ์กับแนวคิดสตรีนิยมที่อ่านปรากฏการณ์ทางสังคมบนพื้นฐานของเพศภาวะหรือเพศที่ถูกประกอบสร้างขึ้น โดยเพศเป็นหัวใจหลักในการศึกษาในทุก

ประเด็น รวมทั้งยังสะท้อนถึงอำนาจเบื้องหลังที่มาเกี่ยวกับความเป็นเพศ (กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน, 2553: 588-592, 598-627) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แนวคิดสื่อศึกษาแนวสตรีนิยมที่สนใจต่อความสัมพันธ์ระหว่างเพศสภาวะ อำนาจ และสื่อมวลชน ซึ่งจะทำให้เห็นถึงบทบาทของสื่อ อุดมการณ์ และอำนาจ เบื้องหลังการประกอบสร้างความเป็นเพศหญิง อันรวมไปถึงอำนาจของเพศชาย ในการหยิบคุณลักษณะความเป็นเพศหญิงบางอย่างมานำเสนอหรือผลิตซ้ำผ่าน สื่อ จนกลายเป็นภาพเหมารวมของความเป็นเพศหญิง และยังให้ความสนใจต่อ ผู้รับสารในฐานะผู้ผลิตความหมาย (van Zoonen, 1994)

3.5 การวิเคราะห์ผู้รับสารและการถอดรหัสความหมาย

David Morley (อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน, 2553: 670-672) สนใจความสัมพันธ์ระหว่างตัวบท ผู้รับสาร และบริบทในการรับสาร โดยเชื่อว่า ผู้รับสารเป็นได้ทั้งผู้กระทำหรือถูกกระทำในคนเดียว และยังมีอิสระในการอ่านความหมายภายใต้กรอบความหมายที่เข้ารหัสไว้ในตัวบท รวมทั้งยังให้ความสนใจต่อการบริโภคสื่อในชีวิตประจำวันในบริบทที่เป็นจริง หรือเป็นธรรมชาติ นอกจากนี้ David Morley (2005: 139-164) ยังได้เสนอถึงความสัมพันธ์ระหว่างเพศสภาวะกับการรับชมโทรทัศน์ของครอบครัวในหลากหลายประเด็น เช่น อำนาจและการควบคุมตัวเลือกรายการ รูปแบบการรับชม การวางแผนเกี่ยวกับการรับชม การพูดคุยเกี่ยวกับรายการโทรทัศน์ ประเภทของรายการที่ชื่นชอบ ซึ่งแนวคิดของ Morley เป็นประโยชน์อย่างมากต่อการทำความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างการบริโภคสื่อและเพศสภาวะ นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาถึงการถอดรหัสความหมาย Hall (1973) ระบุว่า ผู้รับสารสามารถถอดรหัสหรือตีความตัวบทหนึ่งได้ใน 3 ลักษณะ ได้แก่ การอ่านความหมายอย่างสอดคล้องต่อความหมายของผู้ผลิต (dominant or preferred reading) การอ่านความหมายแบบต่อรอง (negotiated reading) และการอ่านความหมายแบบต่อต้าน (oppositional reading)

3.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเกี่ยวกับภาพตัวแทนและภาพเหมารวมด้านเพศสภาวะในหนังสือสำหรับเด็กทั้งในและต่างประเทศ ส่วนใหญ่ยังสะท้อนให้เห็นถึงอคติด้านเพศสภาวะ และภาพเหมารวมของความเป็นเพศหญิงที่สอดคล้องต่อภาพตามชนบ โดยผู้หญิงถูกนำเสนอน้อยกว่าผู้ชายอย่างมาก ปรากฏในบทบาทที่ไม่สำคัญ และมีบทบาทหน้าที่ พื้นที่ และคุณลักษณะที่สอดคล้องต่อภาพเหมารวม (Weitzman et al., 1972; Chick et al., 2010; McCabe et al., 2011; สรณี วงศ์เปี้ยสัจ และคณะ, 2545; เพลินพิศ เพิ่มสิน, 2544; ปิยพร คลศิลป์, 2552) ทั้งนี้ การศึกษาในต่างประเทศทั้งหมดนี้จะให้ความสำคัญกับหนังสือที่ได้รับรางวัลหรือคัดเลือกจากองค์กรต่างๆ ได้แก่ หนังสือรางวัลคัลดีคอตต์ (Caldecott) และหนังสือภาพที่ได้รับการคัดเลือกจากสภาสังคมศึกษาแห่งชาติ (National Council for the Social Studies) นอกจากนี้ การศึกษาของ McCabe et al. (2011) ยังมีการเปรียบเทียบหนังสือที่ได้รับรางวัลคัลดีคอตต์กับหนังสือกลุ่มอื่น ได้แก่ ชุดหนังสือเด็กที่ได้รับความนิยมอย่างชุดหนังสือลิตเติ้ลโกลเด้น (Little Golden Books) และแค็ตตาล็อกหนังสือสำหรับเด็ก ส่วนในประเทศไทยนั้น กลุ่มตัวอย่างของหนังสือที่ศึกษาจะค่อนข้างมีความหลากหลายทั้งหนังสือนิทานภาพภาษาไทยสำหรับเด็กอายุ 5-8 ปี ที่ได้รับรางวัลจากคณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติ มูลนิธิเด็ก และรางวัลนายอินทร์ อะวอร์ด หรือนิทานเรื่อง *อาหรับราตรี* ฉบับพากย์ไทย โดยเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป หรือนิทานพื้นบ้านล้านนา

อย่างไรก็ตาม การศึกษาบางเรื่องสะท้อนถึงอคติและความไม่เท่าเทียมทางเพศที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น การปรากฏตัวของเพศหญิงที่มีความเท่าเทียมเพิ่มมากขึ้น และแม้ว่าจะปรากฏในพื้นที่บ้านมากกว่า แต่เด็กและผู้ใหญ่เพศหญิงก็มีแนวโน้มที่จะออกนอกบ้าน หรือมีความสามารถและมีบทบาทเพิ่มมากขึ้น (Williams et al., 1987; Luyt et al., 2011; สุภารัตน์ มาศวรรณนา, 2552) โดยกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาเหล่านี้มีความหลากหลาย ทั้งหนังสือที่ได้รับรางวัลคัลดีคอตต์ หนังสือภาพของสิงคโปร์ และวรรณกรรมนิทานไทยกับการตุนิทานไทย ทั้งนี้ ข้อสังเกตหนึ่งคือ ช่วงทศวรรษที่ 1980 น่าจะมีความสำคัญต่อการ

เปลี่ยนแปลงของภาพตัวแทน โดยการศึกษาของ Williams et al. (1987) ศึกษาหนังสือในช่วง ค.ศ. 1972-1979 และ ค.ศ. 1980-1985 แต่ให้ความสำคัญกับช่วงทศวรรษที่ 1980 ซึ่งมีความพยายามในการส่งเสริมและผลิตหนังสือที่ไม่เหยียดเพศ ขณะที่การศึกษาของ Luyt et al. (2011) สะท้อนว่า ทศวรรษที่ 1980 เป็นจุดพลิกผันสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงด้านภาพตัวแทนของความเป็นเพศหญิงในหนังสือภาพของสิงคโปร์

นอกจากนี้ การศึกษาภาพยนตร์การ์ตูนซึ่งทั้งหมดเป็นการ์ตูนดิสนีย์หรือตัวละคร Disney Princess อาทิ *สโนไวท์และคนแคระทั้งเจ็ด* *ซินเดอเรลล่า* *เงือกน้อยผจญภัย* *โพคาฮอนทัส* *มู่หลาน* *ราพันเซลเจ้าหญิงผมยาวกับโจรซ่าจอมแสบ* *ผจญภัยแดนคำสาปราชินีหิมะ (Frozen)* รวมถึงหนังสือการ์ตูนชายหัวเราะ หนังสือการ์ตูนตลกไทย พบว่า ส่วนใหญ่นำเสนอภาพความเป็นเพศหญิง รูปลักษณ์ คุณลักษณะ หรือบทบาทอย่างสอดคล้องต่อชนบหรือที่สังคมคาดหวัง (England et al., 2011; แสงดาว ถิ่นหารวงษ์, 2555; สรารักษ์ โรจนพฤษ และขจร ฝ่ายเทศ, 2557; ภัทรศศิริ ช้างเจิม, 2559; มาณิษา พิศาลบุตร, 2533) อย่างไรก็ตาม การศึกษาบางเรื่องยังสะท้อนว่า แม้ตัวละครเพศหญิงจะยังคงดำรงรักษาภาพความเป็นเพศหญิงตามชนบ แต่ก็มิมิติความเป็นเพศหญิงบางอย่างที่เพิ่มเข้ามา เช่น การปรากฏภาพเจ้าหญิงที่ไม่ต้องแต่งตัวสวย หรือการเริ่มแสดงคุณลักษณะความเป็นเพศชายหรือมีการแสดงคุณลักษณะดังกล่าวเพิ่มมากขึ้นในแต่ละช่วงเวลา (England et al., 2011; สรารักษ์ โรจนพฤษ และขจร ฝ่ายเทศ, 2557; ภัทรศศิริ ช้างเจิม, 2559) สำหรับการถอดรหัสสารนั้นพบว่า เด็กมีการให้ความหมายทั้งในลักษณะที่เห็นชอบ ต่อรอง หรือต่อต้านต่อภาพตัวแทนที่นำเสนอในการ์ตูน (ภัทรศศิริ ช้างเจิม, 2559)

4. ระเบียบวิธีวิจัย

แหล่งข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้มี 2 ส่วน ส่วนแรกคือ หนังสือนิทานภาพสำหรับเด็กในวัย 3-6 ปี ที่เขียนและแต่งโดยผู้แต่งชาวไทย ตีพิมพ์ระหว่าง พ.ศ. 2551-2560 โดยยังคงวางจำหน่ายในร้านหนังสือ และมีการปรากฏของตัวละคร

เพศหญิงอย่างน้อย 1 ตัวละครในหนังสือแต่ละชื่อเรื่อง รวม 34 ชื่อเรื่อง โดยเป็นหนังสือรางวัลหรือที่ได้รับคำแนะนำจากหน่วยงานต่างๆ จำนวน 14 ชื่อเรื่อง หนังสือวางจำหน่ายทั่วไป จำนวน 12 ชื่อเรื่อง และหนังสือนิทานพื้นบ้าน ส่วนหนึ่งของสำนักพิมพ์สกายบุ๊กส์ จำนวน 8 ชื่อเรื่อง ส่วนที่สองคือ แหล่งข้อมูลบุคคลที่ผู้วิจัยสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงกับครอบครัวที่ประกอบด้วยพ่อและแม่ หรือครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีลูกในวัย 3-6 ปี ที่อ่านหนังสือให้ลูกฟังอย่างน้อยอาทิตย์ละ 1 ครั้ง โดยมีทั้งครอบครัวที่มีลูกเพศชายหรือเพศหญิงเพียงคนเดียว ครอบครัวที่มีลูกทั้งเพศชายและเพศหญิง ซึ่งครอบครัวเหล่านี้ยินยอมให้ผู้วิจัยเข้าสังเกตการณ์

สำหรับเครื่องมือและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ตัวบท รวมถึงการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การทดลองในสนาม และการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการกับกลุ่มตัวอย่าง โดยในการวิเคราะห์ตัวบทได้จัดทำตารางบันทึกข้อมูล (coding sheet) เพื่อวิเคราะห์ความเป็นแม่ ความเป็นเมีย และความเป็น “สัตว์โลกแสนสวย” ทั้งในระดับโครงเรื่องและตัวละคร ซึ่งโครงเรื่องจะพิจารณาพัฒนาการของเรื่องตั้งแต่ต้นจนจบ ส่วนตัวละครนั้นจะพิจารณาข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับตัวละคร บทบาท คุณลักษณะพื้นฐาน พื้นที่และกิจกรรม ลักษณะนิสัย รวมถึงความสัมพันธ์ของตัวละครกับตัวเอง บุคคลอื่น และระบบคิดของสังคม อีกทั้งได้นำวิธีคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์แบบคู่ตรงข้าม (binary opposition) มาใช้ในการเทียบเคียงตัวละครเพศหญิงในแต่ละสถานะกับตัวละครที่มีบทบาทสัมพันธ์กัน เช่น แม่กับพ่อ ภรรยากับสามี นางเอกกับนางร้าย มนุษย์กับอมมนุษย์ เป็นต้น

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังเข้าไปสังเกตแบบมีส่วนร่วม การทดลองในสนาม และการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการกับแต่ละครอบครัวภายใต้บรรยากาศที่เป็นธรรมชาติที่สุด เช่น บ้านของแต่ละครอบครัว รวมถึงกำหนดเกณฑ์ในการสังเกตและการพูดคุยอย่างไม่ทางการ ซึ่งประยุกต์จากเกณฑ์ในการศึกษาการดูโทรทัศน์ในครอบครัวของ David Morley ผสมกับองค์ความรู้ที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรม สำหรับเกณฑ์ในการสังเกตการณ์จะครอบคลุมใน

6 ประเด็น ได้แก่ อำนาจและการควบคุมการอ่าน แบบแผนในการอ่าน กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอ่าน การวางแผนการอ่านและการใช้อุปกรณ์ร่วมขณะอ่าน หนังสือ กลวิธีการเล่าหรืออ่านเรื่องและการมีส่วนร่วมในการเล่าเรื่อง รวมถึงการให้ความหมายของผู้ปกครองและเด็ก ส่วนเกณฑ์ในการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการนั้น จะครอบคลุมใน 4 ประเด็น ได้แก่ ผู้มีอำนาจในการเลือกซื้อหนังสือ แบบแผนในการซื้อหนังสือ การเปิดรับสื่อหนังสือนิทานภาพ และการประกอบสร้างความหมายเกี่ยวกับภาพตัวแทนของความเป็นเพศหญิง ที่อ้างอิงกับเกณฑ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ตัวบท อย่างไรก็ตาม โครงร่างคำถามในการพูดคุยสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์จริง

5. ผลการศึกษา

เนื้อหาในผลการศึกษานี้ จะจำแนกเป็น 2 ส่วน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

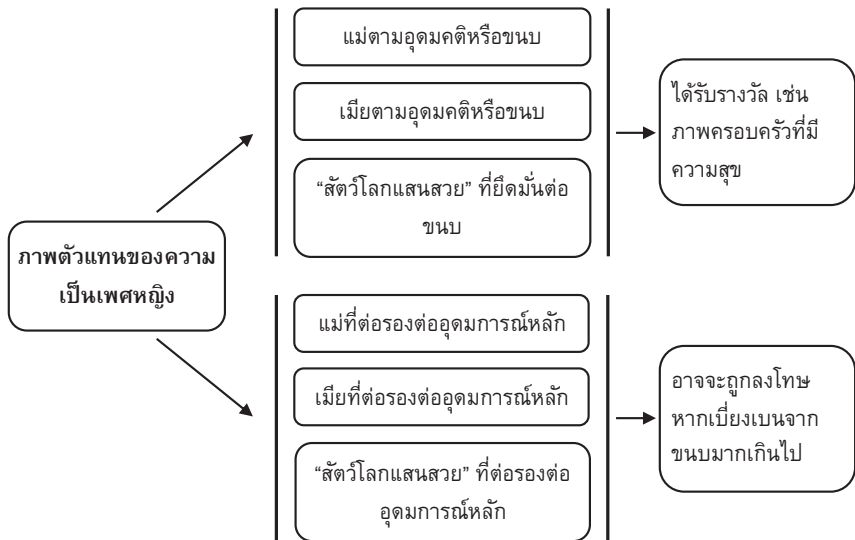
5.1 แม่ เมีย และ “สัตว์โลกแสนสวย”: ภาพตัวแทนที่ครอบงำความเป็นเพศหญิงในสังคมไทย?

เนื้อหาในส่วนนี้จะนำเสนอให้เห็นถึงการเข้ารหัสภาพตัวแทนของความเป็นเพศหญิงในแต่ละสถานะ ทั้งในระดับโครงเรื่องและตัวละคร โดยมีรายละเอียดดังนี้

5.1.1 การเข้ารหัสภาพตัวแทนของความเป็นเพศหญิงผ่านโครงเรื่อง

โครงเรื่องเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างมากในการธำรงรักษาความคิดความเชื่อหรือภาพตัวแทนเกี่ยวกับความเป็นเพศหญิงในแต่ละสถานะ เนื่องจากเป็นพื้นที่หนึ่งในการนำเสนอให้เห็นถึงพัฒนาการของเรื่องราวตั้งแต่ต้นจนจบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งตอนจบ ที่มักจะเป็นการคลี่คลายปมปัญหาทั้งหมด และนำเสนอให้เห็นอย่างเด่นชัดถึงผลที่จะได้รับการประพฤติปฏิบัติ ทั้งที่สอดคล้องหรือตอรองหรือเบี่ยงเบนต่อชนบ ทั้งนี้ โครงเรื่องเกี่ยวกับความเป็นแม่ ความเป็นเมีย และความเป็น “สัตว์โลกแสนสวย” มีลักษณะที่สอดคล้องกันดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 1 การเข้ารหัสภาพตัวแทนของความเป็นเพศหญิงผ่านโครงเรื่อง

ทั้งนี้ ภาพตัวแทนของความเป็นเพศหญิงในแต่ละสถานะที่ปรากฏผ่านโครงเรื่องจำแนกได้เป็น 2 ลักษณะดังนี้

1. โครงเรื่องแบบสอดคล้องต่อชนบ

โครงเรื่องประเภทนี้นำเสนอว่า การประพฤติปฏิบัติตามชนบจะทำให้เพศหญิงได้รับแต่สิ่งดีๆ ในชีวิต หรือไม่ว่าจะต้องเผชิญปัญหาหรือเหตุการณ์เลวร้ายใดในชีวิต ก็มักจะจบลงด้วยภาพความสุขในครอบครัว เช่น แม่ที่รัก ดูแล และเลี้ยงดูลูก ก็จะทำให้ครอบครัวมีความสุข หรือหากแม่ประพฤติปฏิบัติไปตามชนบ แม้ว่าจะต้องเผชิญกับปัญหาใดในชีวิต ทำயที่สุดก็จะกลับคืนสู่ครอบครัวสุขสันต์ที่มีความสุขร่วมกัน หรือเมียที่ปรนนิบัติรับใช้ มอบความรักความหวังดี เชื่อฟัง เคารพ ซื่อสัตย์ และจงรักภักดีกับสามี ก็จะได้รับความรักจากสามี หรือไม่ว่าจะเผชิญปัญหาใด แต่หากเมียยังคงประพฤติปฏิบัติไปตามชนบ ทำยที่สุดก็จะได้กลับมาอยู่ร่วมกับสามีอย่างมีความสุข หรือ “สัตว์โลกแสนสวย” โดยเฉพาะ

อย่างยั้งที่งามทั้งกายและใจ อ่อนแอ ยอมแพ้ และไม่แสดงถึงการมีไหวพริบสติปัญญา ท้ายที่สุดจะได้รับการยอมรับหรือได้รับความรักจากบุคคลอื่น (เพศชาย)

2. โครงเรื่องแบบต่อรองต่ออุดมการณ์หลัก

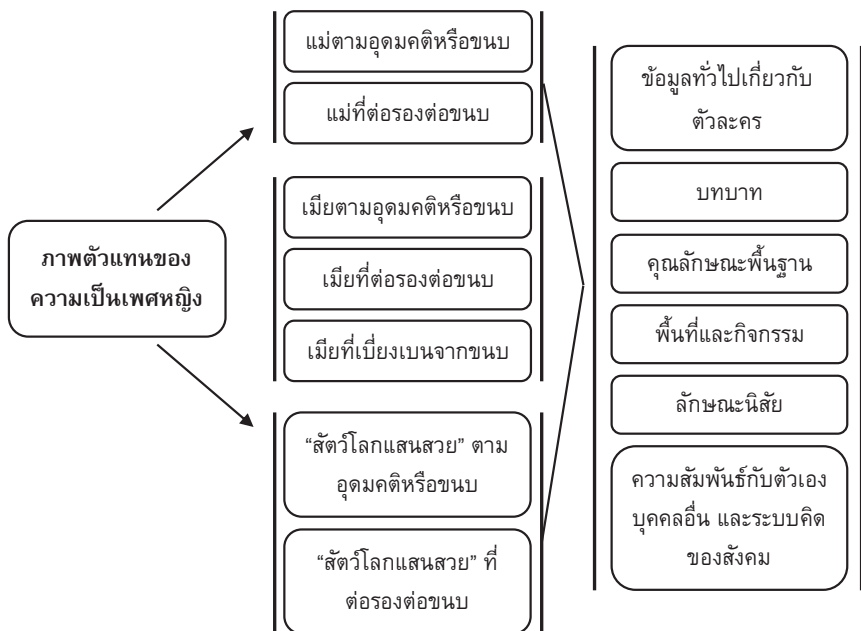
โครงเรื่องประเภทนี้นำเสนอถึงการประพฤติปฏิบัติในลักษณะที่ต่อรอง หรือเปี่ยงเบนจากชนบหรืออุดมการณ์หลักของสังคม เช่น แม่ที่ทอดทิ้งลูกเมียที่ไม่ยอมจำนนต่อสามี หรือ “สัตว์โลกแสนสวย” ที่มีทั้งความงามและมีไหวพริบสติปัญญา ทว่า ข้อสังเกตสำคัญหนึ่งคือ แม่ เมีย และ “สัตว์โลกแสนสวย” ที่ต่อรองต่อชนบอาจจะไม่ได้ถูกลงโทษเสมอไป แต่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขหรือเหตุผลบางประการที่ถูกกล่าวถึงในการเล่าเรื่อง เช่น แม่ที่ต่อรองต่อชนบที่ยังคงรักและดูแลลูก แต่เรียกร้องบทบาทของพ่อต่อการเลี้ยงดูลูก หรือแม่ที่ยังคงรักลูก แต่ด้วยเหตุผลหรือเงื่อนไขบางอย่าง เช่น ความยากจนหรือเพื่อบ้านเมืองทำให้ต้องทอดทิ้งลูก หรือเมียที่ยังคงประพฤติปฏิบัติไปตามชนบ แต่สามีเข้ามามีส่วนร่วมในการแบ่งเบาภาระงานในครัวเรือน หรือเมียที่มีความเข้มแข็งกล้าหาญและช่วยปกป้องสามีหรือบ้านเมือง หรือ “สัตว์โลกแสนสวย” ที่มีรูปร่างหน้าตาและจิตใจที่งดงาม รวมถึงมีความเฉลียวฉลาดมีไหวพริบสติปัญญาและให้การช่วยเหลือผู้อื่น อย่างไรก็ตาม หากเป็นการประพฤติปฏิบัติที่ต่อรองต่อชนบอย่างมาก ก็จะปรากฏภาพของการลงโทษให้เห็นบ้าง เช่น แม่ที่ทำร้ายลูกซึ่งส่วนใหญ่จะไม่ใช้ลูกที่แท้จริงของตนเอง หรือเมียที่ไม่ได้รักสามีด้วยใจจริง หรือคิดจำกัดเมียหลวงในบริบทของเนื้อหาแบบผัวเดียวหลายเมีย หรือ “สัตว์โลกแสนสวย” ที่ใช้ความสวยเพื่อล่อลวงเพศชาย เนื่องจากหวังผลประโยชน์บางอย่าง

5.1.2 การเข้ารหัสภาพตัวแทนของความเป็นเพศหญิงผ่านตัวละคร

ภาพตัวแทนของความเป็นแม่ ความเป็นเมีย และความเป็น “สัตว์โลกแสนสวย” ปรากฏทั้งในลักษณะที่สอดคล้องและต่อรองต่อชนบ นอกจากนี้ ภาพตัวแทนของความเป็นเมียยังมีการปรากฏในลักษณะที่เปี่ยงเบนจากชนบเพิ่มเติม ทั้งนี้ การเข้ารหัสหรือการประกอบสร้างภาพตัวแทนเกี่ยวกับความเป็นเพศหญิงในแต่ละสถานะและแต่ละลักษณะผ่านตัวละครนี้ จะเกี่ยวข้องกับชุดของสัญญาณ (paradigmatic) และการรวมสัญญาณย่อยเข้าด้วยกัน (syntagmatic) นั้น

คือ สัญญะย่อยในชุดของสัญญะหรือ paradigm หนึ่ง จะถูกเลือกสรร ผสมผสาน และนำมาเรียงร้อยเข้าด้วยกันตามแบบแผนโครงสร้างไวยากรณ์ของการเล่าเรื่อง ในรูปแบบของหนังสือนิทานภาพสำหรับเด็ก เพื่อประกอบสร้างภาพตัวแทนของ ความเป็นเพศหญิง โดยสัญญะหลักที่ถูกนำมาใช้ในการประกอบสร้างภาพตัวแทน ของความเป็นเพศหญิง ทั้งในสถานะแม่ เมีย และ “สัตว์โลกแสนสวย” ได้แก่ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับตัวละคร ในแต่ละสถานะ บทบาท คุณลักษณะพื้นฐาน พื้นที่ และกิจกรรม ลักษณะนิสัย และความสัมพันธ์กับตนเอง บุคคลอื่น และระบบคิด ของสังคม ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 2 การเข้ารหัสภาพตัวแทนของความเป็นเพศหญิงผ่านตัวละคร

สำหรับการเข้ารหัสภาพตัวแทนของความเป็นเพศหญิงในแต่ละสถานะ มีรายละเอียดโดยสังเขปดังนี้

5.1.2.1 ตัวละครในบทบาทแม่

สำหรับการวิเคราะห์ตัวละครในบทบาทแม่มีรายละเอียดดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับตัวละครเพศหญิงในบทบาทแม่

แม่ส่วนใหญ่มีลักษณะที่คล้ายคลึงกันคือ มีจิตใจดีงาม รักและดูแลลูก มั่นคงทางอารมณ์ ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ ส่วนใหญ่จะปรากฏกายพร้อมกับลูก อย่างไรก็ตาม แม่ที่ต่อรองต่อชนบางตัวละครอาจจะมีจิตใจดี เลวร้าย หรือผสมผสานกัน โดยหากเป็นแม่ที่จิตใจดีต้องให้เหตุผลถึงการต่อรองต่อชน ไม่มั่นคงแต่เปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ และหากต่อรองมากเกินไปมักจะถูกลงโทษ รวมทั้งหากปรากฏบนภาพปก ก็จะมีลักษณะที่ดูโดดเด่น

2. บทบาท แม่ส่วนใหญ่เป็นแม่ตามอุดมคติหรือตามชนบ ที่จะประพฤติปฏิบัติอย่างสอดคล้องต่อภาพแบบฉบับหรือภาพตามชนของแม่ ได้แก่ การดูแลให้ความรัก การเลี้ยงดูลูก ผู้ให้กำเนิด ผู้ยักระเบียบวินัยหรืออบรมสั่งสอน และผู้ปกป้องคุ้มครอง อย่างไรก็ตาม แม่ที่ต่อรองต่อชนจะไม่ได้เป็นผู้ดูแลให้ความรัก หรือหากให้ความรัก ก็จะอยู่ภายใต้เงื่อนไขบางอย่าง เช่น เป็นลูกของตนเอง หรือแม้ว่าจะรักลูก แต่ก็จะมีเหตุให้ต้องทอดทิ้งหรือทำลายลูก นอกจากนี้ การแสดงบทบาทเหล่านี้ของแม่ยังมีการปรากฏผ่านข้อความดังตัวอย่างต่อไปนี้

“แม่จำจะรีบมากอดไว้ แล้วพาอาบน้ำเปลี่ยนเสื้อผ้า
กอด กอด รู้สึกอบอุ่นแห่งสบาย อ้อมกอดของแม่อุ่นจัง”

อุ่นอ้อมกอด (2560: 15-16)

อีกทั้งการแสดงบทบาทเหล่านี้ ยังมีการปรากฏผ่านภาพ เช่น ภาพแม่ทำอาหารกับลูก ภาพแม่ที่ให้การดูแลลูก หรือภาพแม่ที่โอบกอดลูก ดังภาพตัวอย่างต่อไปนี้

ภาพที่ 3 ตัวละครแม่ในบทบาทการเลี้ยงดูลูก

ที่มา: ขอบใจมากนะจะปุณน้อย (2555: 6-7)

3. *คุณลักษณะพื้นฐาน* แม่ตามชนบและแม่ที่ต่อ
รองต่อชนบ แบ่งปันคุณลักษณะพื้นฐานส่วนใหญ่ร่วมกัน อย่างไรก็ตาม พบว่า
มีคุณลักษณะพื้นฐานบางประการที่แตกต่างไป เช่น การเปิดเผยเรือนร่าง รูปลักษณ์
และวัฒนธรรมทางวัตถุ โดยแม่ตามอุดมคติหรือตามชนบจะแต่งกายค่อนข้าง
มิดชิด ปรากฏทั้งในลักษณะที่อ้วนและผอม รวมถึงการเน้นและไม่เน้น
สัดส่วนร่างกายใกล้เคียงกัน และยังปรากฏพร้อมกับสิ่งประดิษฐ์ส่วนบุคคลและ
สิ่งประดิษฐ์ภายในบ้าน ขณะที่แม่ที่ต่อรองต่อชนบส่วนใหญ่จะแต่งกายอย่างเปิดเผย
เรือนร่าง ผอมบาง เน้นสัดส่วนร่างกาย และปรากฏพร้อมกับสิ่งประดิษฐ์ส่วนบุคคล
เท่านั้น ดังรายละเอียดในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 คุณลักษณะพื้นฐานของแม่

ประเภท คุณลักษณะ	แม่ตามชนบท	แม่ที่ต่อรองต่อชนบท
1. การปรากฏ	มนุษย์ สัตว์ และอมมนุษย์	มนุษย์และอมมนุษย์
2. สถานะในการปรากฏ	ตัวละครรองและตัวละครหลัก	ทั้งหมดปรากฏในฐานะตัวละครรอง
3. รูปร่างหน้าตา	อ่อนเยาว์ ไม่แต่งหน้า ผมยาว หรือผมบ๊อบ และสวย	อ่อนเยาว์ ไม่แต่งหน้า ผมยาว ผมบ๊อบ หรือเกล้ามวย และสวย แต่หากไม่สวย ต้องแปลงกาย รวมทั้งเมื่อทำสิ่งที่ชั่วร้ายจะอัปลักษณ์
4. การแต่งกาย	สอดคล้องกับยุคสมัย แต่งกายมิดชิด	สอดคล้องกับยุคสมัย มีทั้งแต่งกายมิดชิดและเปิดเผย เรือนร่าง
5. รูปลักษณ์และขนาดร่างกาย	แม่ที่อ้วนและผอม รวมถึงการเน้นและไม่เน้นสัดส่วนมีจำนวนใกล้เคียงกัน โดยทั้งหมดมีขนาดตัวเล็กกว่าพ่อ แต่ใหญ่กว่าลูก	แม่ส่วนใหญ่มีลักษณะผอมบาง และเน้นสัดส่วนร่างกาย โดยทั้งหมดมีขนาดตัวเล็กกว่าพ่อ แต่ใหญ่กว่าลูก
6. สัญญาที่ปรากฏพร้อมเพศหญิง	โทนีสีที่สดใส มีขนตา ขณะที่สัญญาอย่างดอกไม้ ลายจุด และผ้ากันเปื้อนไม่โดดเด่น	โทนีสีสดใสและมีขนตาเท่านั้น
7. วัฒนธรรมทางวัตถุ	สิ่งประดิษฐ์ส่วนบุคคลและสิ่งประดิษฐ์ภายในบ้าน	สิ่งประดิษฐ์ส่วนบุคคล
8. ชนชั้น	ชนชั้นกลางเป็นส่วนใหญ่ และมีการปรากฏของแม่ชนชั้นสูงและชนชั้นกลางบ้าง	ชนชั้นกลางและชนชั้นสูง
9. อาชีพ	ไม่มีอาชีพ	ไม่มีอาชีพ

ข้อสังเกตหนึ่งคือ การปรากฏของแม่ทั้งในลักษณะของมนุษย์ สัตว์ และอมมนุษย์ สะท้อนว่า อุดมการณ์แห่งความเป็นแม่กำลังทำให้ความเป็นแม่ดูราวกับเป็นธรรมชาติ อีกทั้งการที่แม่ส่วนใหญ่ไม่แต่งหน้าหรือแต่งหน้าแบบเบาบาง และการที่แม่ทั้งหมดไม่มีอาชีพ แสดงโดยนัยว่า แม่ต้องทุ่มเทเสียสละและอุทิศตนเพื่อลูก การดูแลลูกสำคัญที่สุดสำหรับแม่ นอกจากนี้ การปรากฏของแม่ที่แต่งหน้าและผอมนัยหนึ่งก็สอดคล้องต่อบริบทของสังคมไทยในปัจจุบัน ที่แม่ชนชั้นกลางเริ่มให้ความสำคัญกับการปรุงแต่งร่างกายตนเอง และการที่แม่ที่ทำงานที่ชั่วร้ายจะมีหน้าตาที่อัปลักษณ์ นั้นแสดงว่า ความสวยเป็นไปได้ที่จะเป็นรางวัลสำหรับแม่ที่ดีตามชนบ

4. **พื้นที่และกิจกรรม** แม่ตามอุดมคติหรือตามชนบ และแม่ที่ต่อรองต่อชนบทุกตัวละคร ปรากฏในพื้นที่ “ที่บ้าน” เป็นหลัก ขณะที่การปรากฏภายนอกบ้านจะมีเพศชายอยู่ด้วยเสมอ หรือต้องมีการแปลงกายทางกายภาพ ซึ่งสะท้อนถึงการกำหนดพื้นที่ของแม่ภายใต้ความคิดแบบปริมณฑลเชิงทวิลักษณ์ นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาถึงกิจกรรมของแม่พบว่า แม่ตามอุดมคติหรือตามชนบจะทำกิจกรรมอย่างสอดคล้องต่อความเป็นแม่ เช่น การดูแลลูก การทำหรือเสิร์ฟอาหาร การให้กำเนิด ขณะที่แม่ที่ต่อรองต่อชนบจะไม่ทำกิจกรรมที่สอดคล้องต่อชนบของความเป็นแม่ที่ดีเหล่านี้ โดยจะทอดทิ้งไม่ดูแลลูก หรือบางครั้งจะทำลายลูก

5. **ลักษณะนิสัย** แม่ตามอุดมคติหรือตามชนบและแม่ที่ต่อรองต่อชนบ ส่วนใหญ่แสดงลักษณะนิสัยที่สอดคล้องต่อคุณลักษณะความเป็นเพศหญิง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความอ่อนโยน อ่อนไหว พึงพาผู้อื่น แต่ขณะเดียวกัน ก็มีการแสดงลักษณะนิสัยที่สอดคล้องต่อความเป็นเพศชาย เช่น ครอบงำ วีรบุรุษ ผู้นำหรือผู้กระทำ ก้าวร้าว ทะเยอทะยาน ทั้งนี้ ข้อสังเกตหนึ่งคือ ลักษณะนิสัยก้าวร้าว ทะเยอทะยาน มักจะปรากฏกับแม่ที่ต่อรองต่อชนบ

6. **ความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงกับตัวเองและบุคคลอื่น** สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับตัวเธอนั้น พบว่า ทั้งแม่ตามอุดมคติหรือตามชนบ และแม่ที่ต่อรองต่อชนบ แสดงอย่างเด่นชัดว่า แม่ต้องรักและดูแลลูก

ทว่า แม่ที่ต่อรองมักจะมีภาระบุเหตุผลหรือเงื่อนไขที่ทำให้ต้องเบี่ยงเบนไปจาก
ชนบของความเป็นแม่ที่ดี เช่น แม่วารักแต่ต้องทอดทิ้งลูก เพราะความยากจน

ขณะที่แม่กับผู้หญิงด้วยกัน พบว่า ความสัมพันธ์ของ
ทั้งแม่ตามอุดมคติหรือตามชนบและแม่ที่ต่อรองต่อชนบกับลูกสาว ส่วนใหญ่จะ
เป็นในลักษณะ “แม่ปูกับลูกปู” คือ แม่เป็นแบบใด ลูกก็จะเป็นแบบนั้น ส่วนแม่
กับแม่ด้วยกัน พบว่า แม่ส่วนใหญ่มีลูกเป็นศูนย์กลาง สามารถทำทุกอย่างเพื่อ
ให้ลูกสมหวัง ยกเว้นเพียงแม่ที่ต่อรองต่อชนบเท่านั้นที่บางครั้งจะมีตนเองเป็น
ศูนย์กลาง และเรียกร้องให้ลูกต้องตอบแทน

สำหรับแม่กับผู้ชายนั้น พบว่า ทั้งแม่ตามอุดมคติหรือ
ตามชนบและแม่ที่ต่อรองต่อชนบ ส่วนใหญ่จะมีอำนาจเหนือลูกชาย แต่จะมี
อำนาจน้อยกว่าพ่อหากพ่อมีการปรากฏตัว อย่างไรก็ตาม เริ่มมีการปรากฏของ
พ่อที่มีส่วนร่วมในการดูแลลูกและช่วยทำงานบ้านขณะที่ความสัมพันธ์ระหว่างแม่
กับปู่หรือตา พบว่า ยังคงเป็นที่พึ่งพิงให้กับแม่ ไม่ว่าแม่จะมีอายุเท่าใด

ด้านความสัมพันธ์ของแม่กับคนอื่นๆ ในสังคมนั้น
พบว่า แม่ทั้งสองประเภทไม่ค่อยมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น อย่างไรก็ตาม สำหรับ
แม่ตามอุดมคติหรือตามชนบ พบว่า บุคคลอื่นในสังคมอาจจะเข้ามามีอิทธิพลหรือ
กำหนดชะตากรรมของแม่ได้บ้าง

ส่วนแม่กับระบบคิดของสังคม พบว่า แม่ตามอุดมคติ
หรือตามชนบยังคงถูกนำเสนอภายใต้อุดมการณ์ความเป็นแม่ที่ดี การแบ่งงานกันทำ
พื้นที่ ขณะที่แม่ที่ต่อรองต่อชนบจะต่อรองต่ออุดมการณ์ความเป็นแม่ โดยเฉพาะ
อย่างยิ่งบทบาทในการดูแลลูกหรือมีศูนย์กลางที่ลูก ขณะเดียวกัน ก็เป็นความรัก
แบบหวังสิ่งตอบแทนที่เรียกร้องให้ลูกต้องมอบความรักกลับคืน

จากข้อมูลข้างต้นแสดงว่า สัญญะย่อยในชุดสัญญะ
หนึ่งๆ ถูกเลือกสรรและเรียงร้อยเข้าด้วยกัน เพื่อประกอบสร้างภาพความเป็น
แม่แต่ละประเภท นอกจากนี้ คุณสมบัติพื้นฐานที่น่าจะเป็นข้อบังคับสำคัญคือ
ความรักที่มีต่อลูกและการปรากฏกายพร้อมลูก นอกจากนี้ ยังไม่มีการปรากฏ
ภาพแม่ที่เบี่ยงเบนจากชนบอย่างสุดขั้ว ซึ่งส่วนหนึ่งน่าจะเป็นเพราะหนังสือ

นิทานภาพเป็นสื่อสำหรับเด็ก หนังสือเกือบทั้งหมดจึงแทบจะไม่มีการลงโทษแม่ ยกเว้นเฉพาะแม่ที่เบี่ยงเบนจากชนบอย่างมากเท่านั้น ซึ่งลักษณะเช่นนี้สะท้อนถึง ความเข้มแข็งของความคิดเกี่ยวกับความกตัญญูต่อบุพการี และเป็นภาพที่ แตกต่างอย่างมากจากตัวบทประเภทอื่น ที่จะมีการลงโทษแม่ที่เบี่ยงเบนจากชนบ ของความเป็นแม่ที่ดีให้พบเห็นได้อยู่บ่อยครั้ง

5.1.2.2 ตัวละครในบทบาทเมีย

สำหรับการวิเคราะห์ตัวละครในบทบาทเมีย มีรายละเอียดดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับตัวละครเพศหญิงในบทบาท

เมีย ภาพตัวแทนของเมียส่วนใหญ่จะเป็นเมียตามอุดมคติหรือตามชนบที่มีจิตใจ ด้งาม ประพฤติปฏิบัติอย่างสอดคล้องต่อชนบหรือบรรทัดฐานของสังคม มั่นคง ทางอารมณ์ และแม้บางตัวละครจะปรากฏตัวพร้อมกับสามี แต่ก็ต้องปรากฏกาย พร้อมลูกเสมอ ขณะที่เมียที่ต่อรองต่อชนบส่วนใหญ่จะมีจิตใจโหดร้าย อิจฉาริษยา เมียหลวงหรือเมียที่แท้จริง จนต้องกำจัด หรือหากมีจิตใจด้งาม ก็จะต้องรองในเชิง บทบาทต่อสามี เปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ และมักจะปรากฏกายพร้อมสามี ส่วนเมียที่เบี่ยงเบนทั้งหมดจะมีจิตใจโหดเหี้ยม ไม่ซื่อสัตย์หรือจริงใจต่อสามี และ ปรากฏกายเพียงลำพังพร้อมสามีเท่านั้น นอกจากนี้ เมียที่ต่อรองและเบี่ยงเบน จากชนบ หากไม่สำนึกผิดก็จะถูกลงโทษ เช่น เสียชีวิต หรือถูกสาป

2. บทบาทและบริบทของความเป็นเมีย

เมียตาม อุดมคติหรือตามชนบ จะแสดงบทบาทตามชนบของเมียที่ดี ได้แก่ การมอบความ รักความห่วงใย การปรนนิบัติรับใช้ การให้กำเนิดทายาทแก่สามี การซื่อสัตย์จงรัก รักดีกับสามี และการเป็นแม่บ้านแม่เรือน โดยส่วนใหญ่จะปรากฏกายได้บริบท ผัวเดียวเมียเดียว ส่วนเมียที่ต่อรองต่อชนบส่วนใหญ่ยังคงแสดงบทบาทการมอบ ความรักความห่วงใยแก่สามี แต่จะต่อรองต่อการปรนนิบัติรับใช้สามี หรือทำทาย อำนาจสามีเพื่อแย่งชิงสามีมาเป็นของตนเพียงคนเดียว และส่วนใหญ่จะปรากฏ ภายได้บริบทผัวเดียวหลายเมีย ขณะที่เมียที่เบี่ยงเบนต่อชนบส่วนใหญ่จะไม่แสดง บทบาทของความเป็นเมีย สามีเป็นเพียงเครื่องมือไปสู่ผลประโยชน์หรือสิ่งที่ คาดหวัง และปรากฏทั้งในบริบทผัวเดียวเมียเดียวและผัวเดียวหลายเมีย

นอกจากนี้ การแสดงบทบาทเหล่านี้ยังมีการปรากฏผ่านข้อความดังตัวอย่างต่อไปนี้

“แม่จำเตรียมชุดทำงานให้พ่อเสมอ แม่จำทำสิ่งดีๆ ให้พ่อทุกวัน”

เรารักกันนะ (2558)

อีกทั้งภาพเป็นอีกองค์ประกอบหนึ่งในการแสดงถึงบทบาทของเมีย เช่น ภาพเมียจัดเตรียมเสื้อผ้าให้แก่สามี เมียที่คอยดูแลสามีขณะรับประทานอาหาร เมียที่กำลังทำอาหาร เมียที่กำลังตากผ้า หรือเมียที่สื่อสารถึงความรักความห่วงใยที่มีต่อสามีผ่านทางสายตา ดังภาพตัวอย่างต่อไปนี้

ภาพที่ 4 บทบาทการมอบความรัก ความห่วงใย และความปรารถนาดีต่อสามี

ที่มา: อุทัยเทวี (2556)

3. คุณลักษณะพื้นฐาน เมียตามอุดมคติหรือตามชนบ เมียที่ต่อรองต่อชนบ และเมียที่เบี่ยงเบน แบ่งปันคุณลักษณะพื้นฐานส่วนใหญ่ร่วมกัน โดยเมียทุกประเภทมีลักษณะคล้ายคลึงกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมีย

ทุกประเภทจะมีความอ่อนเยาว์ แต่งหน้าหรือไม่แต่งหน้าก็ได้ ผอมยาว สวย มีทั้งแต่งกายมิดชิดและเปิดเผยเรือนร่าง ที่สำคัญคือ เกือบทั้งหมดมีลักษณะผอมบาง นอกจากนี้ ทุกตัวละครจะปรากฏกายพร้อมกับสิ่งประดิษฐ์ส่วนบุคคล ซึ่งลักษณะเช่นนี้แสดงโดยนัยว่า เมียต้องมีความงดงามเพื่อมัดใจสามี ดังรายละเอียดในตารางที่ 2

ทั้งนี้ ข้อสังเกตสำคัญคือ ความเป็นเมียคู่ราวกับเป็นธรรมชาติผ่านการปรากฏของเมียในหลายรูปลักษณ์ อีกทั้งยังสะท้อนถึงการครองคู่ในทุกสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหนังสือนิทานพื้นบ้านที่มีการยืนยันถึงการครองคู่บนความแตกต่างผ่านการครองคู่ของมนุษย์กับอมมนุษย์ นอกจากนี้ การที่เมียส่วนใหญ่ปรากฏในสถานะตัวละครรองสะท้อนโดยนัยว่า บทบาทที่น่าจะไม่จำเป็นต่อการรับรู้ของผู้รับสารในวัยเด็กมากนัก ขณะเดียวกัน ภาพความเป็นเมียส่วนใหญ่ที่ปรากฏเป็นภาพนำเสนอผ่านจินตนาการของชนชั้นกลางอย่างสอดคล้องต่อบรรทัดฐานที่สังคมคาดหวัง

4. *พื้นที่และกิจกรรม* เมียทุกประเภทปรากฏในพื้นที่ “ที่บ้าน” เป็นหลัก ขณะที่การปรากฏกายในพื้นที่สาธารณะมักจะมีสามีปรากฏหรืออยู่ภายใต้การดูแลของสามี ทว่า หากไม่มีสามีปรากฏ ก็มักจะเชื่อมโยงกับการตามหาสามีหรือถูกล่อลวงให้ออกจากบ้านโดยอ้างถึงสามี นั่นแสดงว่า พื้นที่ถูกนำเสนอภายใต้แนวคิดปริณิชนแบบทวิลักษณ์ อีกทั้งเมียทุกประเภทแสดงกิจกรรมที่สอดคล้องต่อความเป็นเมีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแสดงความรัก การมีทายาท และแม้ว่าเมียที่เบี่ยงเบนจะกระทำการกิจกรรมที่สอดคล้องต่อความเป็นเมีย เช่น การหว่านหรือร่ายมนต์เสน่ห์ หรือการอดอดอนให้สามีรัก แต่ส่วนใหญ่เป็นไปเพื่อลดทอนศักยภาพหรืออำนาจของสามี นอกจากนี้ เมียตามอุดมคติหรือตามชนบ ซึ่งส่วนใหญ่พบในหนังสือนิทานภาพร่วมสมัย มักจะทำการกิจกรรมภายในครัวเรือนเพื่ออำนวยความสะดวกสบายแก่สามี ซึ่งนัยหนึ่งสะท้อนว่า สังคมสมัยใหม่เริ่มเรียกร้องให้เมียกลับมาให้ความสำคัญกับกิจกรรมดังกล่าวที่อาจจะเริ่มเลือนหายไปในช่วงปัจจุบัน

ตารางที่ 2 คุณลักษณะพื้นฐานของเมีย

คุณลักษณะ	ประเภท	แม่ตามชนบท	แม่ที่ด้อยด้อยชนบท	เมียที่เป็ยเบน
1. การปรากฏ		มนุษย์ และปรากฏในลักษณะสัตว์บ้าง	มนุษย์มากกว่ามนุษย์เล็กน้อย	ส่วนใหญ่ปรากฏในลักษณะมนุษย์
2. สถานะในการปรากฏ		ส่วนใหญ่ปรากฏในสถานะตัวละครรอง	ส่วนใหญ่ปรากฏในสถานะตัวละครรอง	ทั้งหมดปรากฏในสถานะตัวละครรอง
3. รูปร่างหน้าตา		อ่อนเยาว์ แต่งหน้าและไม่แต่งหน้าใกล้เคียงกัน ผมยว และสวย	อ่อนเยาว์ มีทั้งแต่งหน้าและไม่แต่งหน้า ผมยว ผมยบ และสวยหรือปรุงแต่งให้สวย แต่เมื่อทำสิ่งชั่วร้ายจะอับลักษณ์	อ่อนเยาว์ แต่งหน้าและไม่แต่งหน้า จำนวนเท่ากัน ผมยว และสวย หรือหากไม่สวยก็จะแปลงกายให้สวย
4. การแต่งกาย		สอดคล้องกับยุคสมัย แต่งกายมิดชิดและเปิดเผยเรือนร่างใกล้เคียงกัน	สอดคล้องกับยุคสมัย ส่วนใหญ่จะแต่งกายเปิดเผยเรือนร่าง	สอดคล้องกับยุคสมัย แต่งกายมิดชิดและเปิดเผยเรือนร่างจำนวนเท่ากัน
5. รูปลักษณ์และขนาดร่างกาย		ส่วนใหญ่ผอมบางและเน้นสัดส่วนร่างกาย โดยทั้งหมดมีขนาดตัวเล็กกว่าสามี	เกือบทั้งหมดจะผอมบางและเน้นสัดส่วนร่างกาย โดยทั้งหมดมีขนาดตัวเล็กกว่าสามี	ทั้งหมดผอมบางและเน้นสัดส่วนร่างกาย
6. สัญณะที่ปรากฏพร้อมเพศหญิง		โทนีสีสตีส มีขนตา ขนคิ้ว ดอกไม้ ลายจุด และผ้ากันเปื้อนไม่โดดเด่น	โทนีสีสตีสและมีขนตาเท่านั้น	โทนีสีสตีสและมีขนตาเท่านั้น
7. วัฒนธรรมทางวัตถุ		สิ่งประดิษฐ์ส่วนบุคคลและสิ่งประดิษฐ์ภายในบ้าน	สิ่งประดิษฐ์ส่วนบุคคล	สิ่งประดิษฐ์ส่วนบุคคล
8. ขนชั้น		ขนชั้นกลางและขนชั้นสูง	ขนชั้นสูง	หลากหลายในทุกขนชั้น
9. อาชีพ		ส่วนใหญ่ไม่มีอาชีพ	ไม่มีอาชีพ	ไม่มีอาชีพ

5. ลักษณะนิสัย เมื่อทุกประเภทแสดงลักษณะนิสัยที่สอดคล้องต่อคุณลักษณะความเป็นเพศหญิง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความอ่อนโยน การพึ่งพาผู้อื่น และความอ่อนไหว ทว่า เมียที่ต่อรองหรือเปี่ยงเบนจากชนบมักจะแสดงถึงการไม่มีเหตุผลและไม่หนักแน่นมั่นคงเช่นกัน นอกจากนี้ เมียส่วนใหญ่ยังแสดงลักษณะนิสัยที่สอดคล้องต่อคุณลักษณะความเป็นเพศชาย เช่น ความเข้มแข็ง การครองใจ และการเป็นวีรบุรุษ อย่างไรก็ตาม คุณลักษณะก้าวร้าว ทะเยอทะยาน การชอบแข่งขันหรือเอาชนะ จะปรากฏเฉพาะกับเมียที่ต่อรองหรือเปี่ยงเบนไปจากชนบ

6. ความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงกับตัวเองและบุคคลอื่น สำหรับเมียกับตัวเองนั้น เมียตามชนบจะมีสามีเป็นศูนย์กลางในชีวิต รักและห่วงใย และยึดมั่นกับสามี รวมถึงอาจจะแสดงความเป็นแม่บ้านแม่เรือนและความเป็นแม่ไปพร้อมกัน ขณะที่เมียที่ต่อรองต่อชนบจะทำทุกวิถีทางเพื่อครอบครองสามี แม้จะต้องทำทนายอำนาจสามีก็ตาม ส่วนเมียที่เปี่ยงเบนจะมีศูนย์กลางที่ตนเอง โดยจะใช้เสน่ห์หรือจิตมารยาล่อลวงเพศชายให้ลุ่มหลงเพื่อผลประโยชน์หรืออำนาจบางอย่าง

ขณะที่เมียกับผู้หญิงด้วยกันพบว่า ในบริบทผิวเดียวหลายเมีย เมียตามชนบจะมีความรักใคร่ปรองดองกันระหว่างเมียหลวงกับเมียน้อย แต่หากเป็นเมียที่ต่อรองหรือเปี่ยงเบนก็จะทำทนายอำนาจเมียหลวงหรือหญิงที่เป็นเมียเพื่อให้ได้ครอบครองสามีหรือเพศชาย นอกจากนี้ เมียยังเป็นต้นแบบให้กับลูกสาว ทั้งในแง่ความดีงามและความร้ายกาจ

สำหรับเมียกับสามีนั้น เมียตามอุดมคติหรือตามชนบจะคอยปรนนิบัติรับใช้และยอมจำนนต่อสามี ขณะที่เมียที่ต่อรองจะไม่ยอมจำนนต่อความไม่เท่าเทียมทางเพศหรือบางครั้งจะทำทนายต่ออำนาจสามี แต่ก็เพราะมีสามีเป็นศูนย์กลางในชีวิตที่ต้องได้ครอบครอง ส่วนเมียที่เปี่ยงเบนนั้นมองสามีเป็นเพียงเครื่องมือสู่เป้าหมายที่ปรารถนา

ด้านเมียกับคนอื่นๆ ในสังคมนั้น พบว่า เมียทุกประเภทแทบจะไม่มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ซึ่งแสดงโดยนัยว่า เมียยังคงมีสามี

เป็นศูนย์กลาง อย่างไรก็ตาม ยังพบว่า บางครั้งบุคคลอื่นสามารถเข้ามากำหนดหรือขัดขวางความเป็นสามัคคีกันได้

สุดท้ายคือ เมื่อกับระบบคิดของสังคม ซึ่งพบว่า เมื่อกตามอุดมคติหรือตามขนบภูมิลำเนาเสนอภายใต้อุดมการณ์แห่งความเป็นเมีย การแบ่งงานกันทำ พื้นที่ สังคมชายเป็นใหญ่ และชนชั้นผู้หญิง ขณะที่เมียที่ต่อรองต่อชนบจะต่อรองต่ออุดมการณ์การแบ่งงานกันทำ รวมถึงไม่ยอมรับต่อระบบผู้เดียวหลายเมีย และสำหรับเมียที่เบี่ยงเบนนั้น จะทำลายต่ออุดมการณ์แห่งความเป็นเมีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีสามีเป็นศูนย์กลางในชีวิตหรือสถานะที่เป็นรองเพศชาย

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่า ชุดของสัญญาโดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของเมีย ถูกเลือกใช้เพื่อสร้างภาพตัวแทนของเมียประเภทต่างๆ นอกจากนี้ ในหนังสือนิทานภาพร่วมสมัย บ่อยครั้งที่แม่จะอยู่ในสถานะหรือบทบาทของเมีย แต่ก็ไม่อาจปฏิเสธความเป็นแม่ในเวลาเดียวกัน อีกทั้งการที่เมียที่เบี่ยงเบนทั้งหมดมักจะเผชิญกับชะตากรรมที่เลวร้ายก็แสดงโดยนัยถึงการนำเสนอบรรทัดฐานของความเป็นเมียที่สังคมพิจารณาว่าถูกต้องไปสู่ผู้รับสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็ก ว่าต้องเป็นเมียในแบบใดถึงจะเป็นที่ยอมรับของสังคม โดยการปรากฏของภาพเมียที่เบี่ยงเบนเป็นเพียงการนำเสนอภาพในเชิงเปรียบเทียบเพื่อให้เด็กเรียนรู้ถึงภาพความเป็นเมียที่ดีตามชนบ

5.1.2.3 ตัวละครในบทบาท “สัตว์โลกแสนสวย”

สำหรับการวิเคราะห์ตัวละครในบทบาท “สัตว์โลกแสนสวย” มีรายละเอียดดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับตัวละครเพศหญิงในบทบาท “สัตว์โลกแสนสวย” ภาพตัวแทนของ “สัตว์โลกแสนสวย” ส่วนใหญ่จะมีจิตใจงดงาม มั่นคงทางอารมณ์ โดยจะนำเสนอถึงมิติความงามด้านรูปร่างหน้าตา และไม่มีการปรากฏตัวเพียงลำพัง อย่างไรก็ตาม ตัวละครจำนวนหนึ่งจะเลวร้ายหรือผสมผสานทั้งเลวและดีในคนเดียวกัน แต่หากไม่สำนึกผิด มักจะถูกลงโทษขณะที่ “สัตว์โลกแสนสวย” ที่ต่อรองต่อชนบ มีทั้งจิตใจดีงามหรือดีงามและเลวร้าย

ผสมผสานกัน มั่นคงทางอารมณ์ ไม่ปรากฏตัวเพียงลำพัง แต่จะต่อรองในเรื่อง ความเข้มแข็งกล้าหาญ ทว่า หากต่อรองมากเกินไปจะถูกลงโทษ

2. บทบาท “สัตว์โลกแสนสวย” ส่วนใหญ่ประพฤติ ปฏิบัติไปตามชนบ ได้แก่ การดึงดูดให้ผู้อื่นสนใจ การเป็นวัตถุทางเพศ การสร้าง หรือเพิ่มคุณค่าในตนเอง การรอคอยผู้ชาย และการล่อลวงให้ได้ในสิ่งที่ต้องการ อีกทั้งยังปรากฏภาพความงามทั้งกาย วาจา และใจเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม ตัวละครนางร้ายจำนวนหนึ่งมีเพียงความงามทางกาย และใช้สติปัญญาเพื่อให้ได้ครอบครองเพศชาย แต่จะถูกลงโทษ หากใช้ความสวยเพื่อลดทอนอำนาจเพศชาย ขณะที่ “สัตว์โลกแสนสวย” ที่ต่อรองต่อชนบนั้น แม้ว่าจะยังคงบทบาทการดึงดูดให้ผู้อื่น (เพศชาย) สนใจ แต่จะมีการใช้ความสวยในมิติต่างๆ เพื่อสร้างหรือเพิ่มคุณค่าในตนเอง หรือเพื่อล่อลวงให้ได้ผลประโยชน์บางอย่าง อีกทั้งยังปรากฏความงามทั้งกายและใจเป็นหลัก นอกจากนี้ ตัวละครส่วนใหญ่ยังแสดงถึงการมีไหวพริบ สติปัญญา ความชาญฉลาด และการคิดหรือวางแผนอย่างมีเหตุผล

การแสดงบทบาทเหล่านี้ของ “สัตว์โลกแสนสวย” ปรากฏผ่านข้อความ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“เมื่อพระปิ่นทองได้เห็นนางแก้วแสนสวยก็นึกรัก
สั่งให้ทหารตามหา”

แก้วหน้าม้า (2556)

อีกทั้งยังมีการปรากฏผ่านภาพ เช่น ภาพที่ตัวละคร เพศชายมองด้วยสายตารักใคร่ ภาพ “สัตว์โลกแสนสวย” ที่แต่งกายค่อนข้างเปิดเผยเรื่อนร่าง ภาพการอดอดอนเพศชาย ภาพการให้การช่วยเหลือผู้อื่น หรือ ภาพการเฝ้ารอเพศชาย ดังภาพตัวอย่างต่อไปนี้

ภาพที่ 5 บทบาทการดึงดูดให้อื่น (ชาย) สนใจ

ที่มา: นางสิบสอง (2556: 25)

3. คุณลักษณะพื้นฐาน “สัตว์โลกแสนสวย” ตาม
ชนบและที่ต่อรองต่อชนบ แบ่งปันคุณลักษณะพื้นฐานส่วนใหญ่ร่วมกัน ยกเว้น
คุณลักษณะพื้นฐานบางอย่างเกี่ยวกับรูปร่างหน้าตาเท่านั้นที่แตกต่างกัน ดัง
รายละเอียดในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 3 คุณลักษณะพื้นฐานของ “สัตว์โลกแสนสวย”

ประเภท คุณลักษณะ	“สัตว์โลกแสนสวย” ตามชนบ	“สัตว์โลกแสนสวย” ที่ต่อรองต่อชนบ
1. การปรากฏ	มนุษย์ สัตว์ และอมมนุษย์	มนุษย์ สัตว์ และอมมนุษย์
2. สถานะในการ ปรากฏ	ตัวละครหลักและตัวละครรอง ใกล้เคียงกัน	ตัวละครหลักและตัวละครรอง ใกล้เคียงกัน
3. รูปร่างหน้าตา	อ่อนเยาว์ ความงามตาม ธรรมชาติ ผอมยาว อีกทั้งการ แต่งหน้าจะช่วยเพิ่มความมั่นใจ หรือทำให้สวย	อ่อนเยาว์ แต่งหน้าและไม่แต่ง หน้าใกล้เคียงกัน ผอมยาว หาก ไม่สวยต้องแปลงกาย และเมื่อ ทำสิ่งที่ชั่วร้าย จะอัปลักษณ์
4. การแต่งกาย	สอดคล้องกับยุคสมัยและ แต่งกายเปิดเผยเรื่อนร่าง	สอดคล้องกับยุคสมัยและ แต่งกายเปิดเผยเรื่อนร่าง
5. รูปลักษณ์และ ขนาดร่างกาย	“สัตว์โลกแสนสวย” ส่วนใหญ่ ผอมบาง เน้นสัดส่วนร่างกาย และมีขนาดตัวเล็กกว่าเพศชาย	“สัตว์โลกแสนสวย” เกือบ ทั้งหมดผอมบาง เน้นสัดส่วน ร่างกาย และมีขนาดตัวเล็กกว่า เพศชาย
6. สัญญาที่ ปรากฏพร้อม เพศหญิง	โทนีสีดใส มีขนตา ขณะที่ สัญญาอย่างดอกไม้และลายจุด ปรากฏบ้าง	โทนีสีดใสและมีขนตา ขณะที่ สัญญาอื่นแทบจะไม่ปรากฏ
7. วัฒนธรรมทาง วัตถุ	สิ่งประดิษฐ์ส่วนบุคคล	สิ่งประดิษฐ์ส่วนบุคคล
8. ชนชั้น	ส่วนใหญ่เป็นชนชั้นสูงและมี ชนชั้นกลางบ้าง	ชนชั้นสูง
9. อาชีพ	ไม่มีอาชีพ	ไม่มีอาชีพ

ข้อสังเกตในประเด็นนี้คือ การที่ตัวละคร “สัตว์โลกแสนสวย” ปรากฏตัวในสถานะตัวละครหลักและตัวละครรองใกล้เคียงกันมาก โดยนับแล้วเป็นการเสริมย้ำอุดมการณ์ความงามกับความเป็นเพศหญิงให้แก่เด็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่งความงามของจิตใจและวาจา นอกจากนี้ สัญลักษณ์อย่างสีผมที่ดกดำเงางามถูกนำมาใช้เชื่อมโยงกับความอ่อนเยาว์ในหนังสือบางชื่อเรื่อง อีกทั้งความงามที่ปรากฏจะสอดคล้องต่อวัฒนธรรมความงามของไทย นั่นคือ รูปร่างหน้าตาที่น่ารักหรืองดงามชวนมอง ผิวพรรณเกลี้ยงเกลาผุดผ่อง ผมดกดำเงางาม จิตใจดี ซึ่งแสดงโดยนัยว่า ความงามเป็นทุนที่สำคัญในชีวิตของเพศหญิง

4. พื้นที่และกิจกรรม “สัตว์โลกแสนสวย” ทุกตัวละครปรากฏในพื้นที่ “ที่บ้าน” เป็นหลัก อีกทั้งการปรากฏกายในพื้นที่สาธารณะจะอยู่ภายใต้การดูแลของผู้ชายหรือมีการปรากฏตัวของเพศชายอยู่ด้วยเสมอ อย่างไรก็ตาม การออกนอกพื้นที่บ้านของ “สัตว์โลกแสนสวย” บางตัวละคร ก็เพื่อแสดงความสวยในมิติต่างๆ หรือได้เรียนรู้ถึงความงามที่แท้จริง ลักษณะเช่นนี้แสดงโดยนัยว่า พื้นที่ที่กำหนดบนฐานความคิดของปริมณฑลแบบทวิลักษณ์ นอกจากนี้ “สัตว์โลกแสนสวย” ส่วนใหญ่จะทำกิจกรรมที่สอดคล้องต่อภาพเหมารวม นั่นคือการปรากฏหรือการปรุงแต่งร่างกายให้งดงาม การหว่านเสน่ห์เพื่อให้เป็นที่หมายปอง ขณะที่ “สัตว์โลกแสนสวย” ที่ต่อรองต่อชนบส่วนใหญ่ จะใช้ความสวยเพื่อเพิ่มคุณค่าหรือเพื่อให้มีอำนาจเหนือเพศชาย

5. ลักษณะนิสัย “สัตว์โลกแสนสวย” ส่วนใหญ่แสดงลักษณะนิสัยที่สอดคล้องต่อคุณลักษณะความเป็นเพศหญิง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีเสน่ห์ดึงดูดใจทางกาย การพึ่งพาผู้อื่น ความอ่อนโยน การตกเป็นเหยื่อ อย่างไรก็ตาม ยังพบลักษณะนิสัยที่สอดคล้องต่อคุณลักษณะความเป็นเพศชายทั้งในมิติที่เป็นบวกและลบสำหรับตัวละคร เช่น ความฉลาดมีไหวพริบ วีรบุรุษ ความเข้มแข็ง การชอบเอาชนะ ก้าวร้าว ทะเยอทะยาน โดย “สัตว์โลกแสนสวย” ที่ต่อรองต่อชนบที่แสดงถึงคุณลักษณะในเชิงลบก็มักจะนำภัยมาสู่ตนเอง

6. ความสัมพันธ์ระหว่าง “สัตว์โลกแสนสวย” กับตัวเองและบุคคลอื่น สำหรับ “สัตว์โลกแสนสวย” กับตัวเองนั้น พบว่า “สัตว์โลก

แสนสวย” ตามชนบ มีทั้งที่งามแต่กายและงามทั้งกายและใจ โดยมีความสวยเพื่อดึงดูดใจผู้อื่น (ชาย) และไม่คอยได้แสดงความเฉลียวฉลาด ขณะที่ “สัตว์โลกแสนสวย” ที่ต่อรองต่อชนบ นอกจากความงามทางกายแล้วจะมีความเข้มแข็งกล้าหาญ เฉลียวฉลาดมีไหวพริบสติปัญญา ซึ่งเป็นภาพที่สอดคล้องกับบริบทสังคมปัจจุบัน

ขณะที่ “สัตว์โลกแสนสวย” กับผู้หญิงด้วยกัน พบว่า “สัตว์โลกแสนสวย” ตามชนบ ทั้งงามทั้งกายและใจมักจะอ่อนแอและตกเป็นเหยื่อของ “สัตว์โลกแสนสวย” ที่งามแต่กาย และผู้หญิงไม่สวยจะปรุงแต่งร่างกายให้สวยเพื่อแย่งชิงเพศชาย ขณะที่ “สัตว์โลกแสนสวย” ที่ต่อรองต่อชนบจะเป็นแบบอย่างแก่เพศหญิงในแง่ความกล้าหาญ หรืออาจจะใช้ความสวยเพื่อมีอำนาจเหนือเพศชายหรือ “สัตว์โลกแสนสวย” ตามชนบ

สำหรับ “สัตว์โลกแสนสวย” กับผู้ชายนั้น “สัตว์โลกแสนสวย” ตามชนบ จะมีลักษณะเป็นรอง ฟังพาเพศชาย ชีวิตถูกกำหนดโดยเพศชาย ขณะที่ “สัตว์โลกแสนสวย” ที่ต่อรองต่อชนบมีทั้งที่ยอมและไม่ยอมจำนนต่อเพศชาย แต่ขณะเดียวกัน ก็มีความเฉลียวฉลาดที่เหนือกว่าหรือทัดเทียมเพศชาย หรือสามารถใช้ความสวยเพื่อให้เพศชายยอมสยบ

ด้าน “สัตว์โลกแสนสวย” กับคนอื่นๆ ในสังคมนั้น พบว่า “สัตว์โลกแสนสวย” ส่วนใหญ่ไม่มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น อย่างไรก็ตาม การปรากฏของบุคคลอื่นในกรณีของ “สัตว์โลกแสนสวย” ตามชนบ ก็เพื่อเสริมย้ำค่านิยมความงามทั้งกาย วาจา และใจ ขณะที่บุคคลอื่นไม่คอยมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจหรือการกระทำของ “สัตว์โลกแสนสวย” ที่ต่อรองต่อชนบ

สำหรับ “สัตว์โลกแสนสวย” กับระบบคิดของสังคม พบว่า “สัตว์โลกแสนสวย” ทั้งสองประเภทยังคงยึดมั่นต่อค่านิยมความงามทั้งกาย วาจา และใจ รวมถึงธำรงรักษาค่านิยมความงามแบบผอมบาง เรือนร่างที่ดึงดูดใจ ผิวขาว และผมยาว ทว่า “สัตว์โลกแสนสวย” ที่ต่อรองต่อชนบ จะต่อรองต่อบางคุณลักษณะ โดยเฉพาะความเฉลียวฉลาดและความเข้มแข็งกล้าหาญ

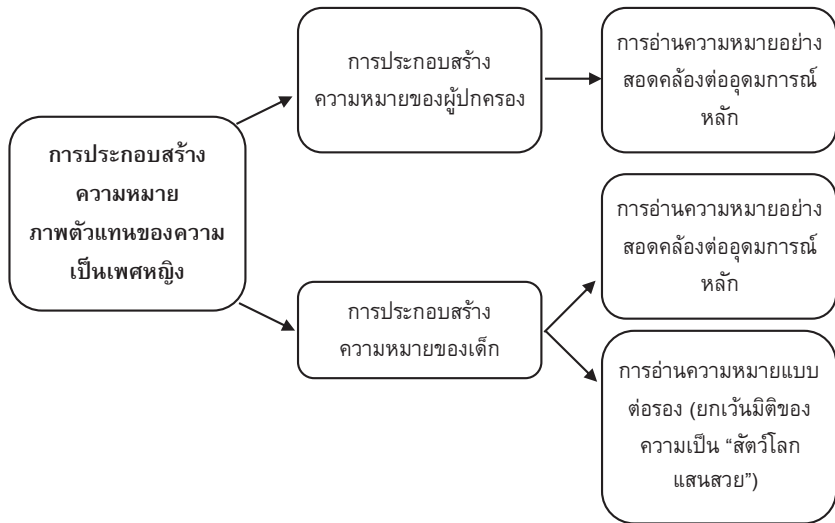
จากข้อมูลข้างต้นแสดงว่า สัญญะอย่างบทบาทและคุณลักษณะความเป็นเพศชายเป็นสัญญะที่โดดเด่นอย่างมากในการประกอบสร้างภาพความเป็น “สัตว์โลก

แสนสวย” ในแต่ละประเภท นอกจากนี้ ความงามยังเป็นสิ่งที่ปรุงแต่งได้ ซึ่งสอดคล้องกับความคิดที่ว่า “ไถ่งามเพราะชน คนงามเพราะแต่ง” อย่างไรก็ตาม ความคิดเกี่ยวกับความงามที่แท้จริงที่ให้คุณค่ากับความงามทั้งกาย วาจา และใจ ยังคงถูกธำรงรักษาไว้อย่างมั่นคง อีกทั้งการพิจารณาถึง “สัตว์โลกแสนสวย” บนฐานความคิดที่ว่า ผู้หญิงสวยมักจะไร้สมอง ทำอะไรไม่เป็น มีเสน่ห์ไร้ยั่ววนดูจะเป็นความคิดที่ไม่ถูกต้องมากนัก เนื่องจากบางตัวละครแสดงถึงการใช้ความสวยในการล่อลวงเพศชาย โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างพลังอำนาจให้แก่ตนเอง นั่นแสดงว่า “สัตว์โลกแสนสวย” เหล่านี้ อาจจะมีองค์ความรู้หรือมีพลังในการแปลงความสวยของตนเองให้กลายเป็นศักยภาพหรือพลังในการต่อสู้เพื่อให้มีอำนาจเหนือเพศชาย

5.2 การประกอบสร้างความหมายเกี่ยวกับภาพตัวแทนของความเป็นเพศหญิง: วิถีแห่งชนบและการต่อรอง

แม้ว่าจากการวิเคราะห์ตัวบทหนังสือนิทานภาพสำหรับเด็กข้างต้น จะพบว่า การเข้ารหัสภาพตัวแทนของความเป็นเพศหญิงในแต่ละสถานะ ส่วนใหญ่จะเป็นภาพที่สอดคล้องต่อชนบ อย่างไรก็ตาม จากมุมมองที่ว่าผู้รับสารมีความกระตือรือร้นในการรับสาร จึงเป็นไปได้ที่จะประกอบสร้างความหมายอย่างเป็นอิสระจากตัวบท ดังนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพิจารณาถึงการถอดรหัสความหมายเกี่ยวกับความเป็นเพศหญิงเหล่านี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทชีวิตประจำวันของเด็ก เนื่องจากสื่อเหล่านี้ดำรงอยู่อย่างใกล้ชิดในชีวิตประจำวันของเด็ก โดยจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับครอบครัวจำนวน 6 ครอบครัว ที่มีลูกอายุระหว่าง 4-6 ปี และมีการอ่านหนังสือให้ลูกฟังอย่างน้อยสัปดาห์ละ 1 ครั้ง พบว่า เด็กและผู้ปกครองประกอบสร้างความหมายเกี่ยวกับแม่ เมีย และ “สัตว์โลกแสนสวย” ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 6 การประกอบสร้างความหมายเกี่ยวกับภาพตัวแทนของความเป็นเพศหญิง

ทั้งนี้ การประกอบสร้างความหมายของผู้ปกครองและเด็ก มีรายละเอียดดังนี้

5.2.1 การประกอบสร้างความหมายของผู้ปกครอง

สำหรับการประกอบสร้างความหมายของผู้ปกครองพบรายละเอียดดังนี้

1. ความเป็นแม่

แม่ในครอบครัวจำนวนหนึ่งนำเสนอหรือแสดงความคิดความเชื่ออย่างสอดคล้องต่อความหมายหลักที่ปรากฏในหนังสือนิทานภาพสำหรับเด็ก นั่นคือ แม่ต้องรัก เลี้ยงดู และดูแลลูก โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน รวมทั้งมีการแสดงถึงอุดมการณ์ “ผู้หญิงต้องเป็นผู้ให้กำเนิด” ด้วย นอกจากนี้ บางครอบครัวยังเสริมย้ำถึงภาพครอบครัวที่สมบูรณ์ในอุดมคติ ที่ต้องประกอบด้วยพ่อแม่ลูก ขณะที่ครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยวไม่มีการเน้นย้ำภาพดังกล่าว ลักษณะเช่นนี้แสดงว่า บริบทความเป็นจริงของครอบครัวมีอิทธิพลต่อการประกอบสร้างความหมายเกี่ยวกับความเป็นครอบครัว รวมทั้งยังสะท้อนโดยนัยว่าหนังสือนิทานภาพสำหรับ

เด็กเป็นเพียงสถาบันหนึ่งท่ามกลางสถาบันอื่นในการผลิตซ้ำอุดมการณ์นี้ ทั้งนี้ ตัวอย่างการประกอบสร้างความหมายเกี่ยวกับความเป็นแม่ปรากฏดังบทสนทนาที่อยู่ในครอบครัวเด็กหญิงเกรซต่อไปนี้

แม่: “ชนฟูเป็นพี่ เหมือนหนูมีน้องนะ หนูก็จะมีน้อง
แล้วใช้หรือเปล่า พอแม่คลอดน้องออกมา
หนูก็จะได้เป็นพี่เหมือนชนฟู”

เด็กหญิงเกรซ: “แต่หนูมีน้องคนเดียว ชนฟูมีน้องสองตัว”
(สังเกตการณ์ครอบครัวเด็กหญิงเกรซ)

2. ความเป็นเมีย

ครอบครัวเพียงครอบครัวเดียวเท่านั้น ที่มีการสะท้อนถึงภาพความเป็นเมียตามชนบทที่ต้องปรนนิบัติสามี โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเตรียมอาหารให้กับสามีและลูก ซึ่งโดยนัยสะท้อนถึงชุดความคิดภายใต้อุดมการณ์แบบแบ่งงานกันทำและสังคมชายเป็นใหญ่ นอกจากนี้ ยังพบว่า ครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยวไม่มีการประกอบสร้างความหมายเกี่ยวกับความเป็นเมียอย่างสิ้นเชิง นั้นแสดงว่า บริบทความเป็นจริงของครอบครัวน่าจะมีอิทธิพลต่อการประกอบสร้างความหมายดังกล่าว ทั้งนี้ ตัวอย่างการประกอบสร้างความหมายเกี่ยวกับความเป็นเมียปรากฏดังบทสนทนาในครอบครัวเด็กหญิงกิฟท์ต่อไปนี้

เด็กหญิงกิฟท์: “แม่เหมือนแม่กุ่มกิงเลย แม่ทำอาหารให้หนู
กับพ่อกิน แต่บางทีแม่ก็ไปซื้อข้าวที่ตลาดให้
หนูกับพ่อ”

แม่: “ใช่แล้ว แม่ต้องเตรียมข้าวให้หนูกับพ่อ”
(สังเกตการณ์ครอบครัวเด็กหญิงกิฟท์)

3. ความเป็น “สัตว์โลกแสนสวย”

แม้ในครอบครัวจำนวนหนึ่งประกอบสร้างความหมายเกี่ยวกับความเป็น “สัตว์โลกแสนสวย” โดยมีทั้งการเน้นย้ำถึงความงามแท้จริงที่มาจากจิตใจ

ที่ตึงามและ/หรือความงามทางกาย นั้นแสดงถึงการเข้ารหัสความหมายภายใต้
อุดมการณ์ “ผู้หญิงต้องสวย” ไม่ว่าจะในด้านรูปร่างและ/หรือจิตใจ อย่างไรก็ตาม
ครอบครัวที่มีลูกเพศชายเท่านั้นหรือมีลูกฝาแฝดเพศชายหญิงไม่มีการประกอบ
สร้างความหมายเกี่ยวกับความเป็น “สัตว์โลกแสนสวย” ลักษณะเช่นนี้แสดงถึง
การประกอบสร้างความหมายบนความเชื่อมโยงกับเพศของลูก ทั้งนี้ ตัวอย่างการ
ประกอบสร้างความหมายเกี่ยวกับความเป็น “สัตว์โลกแสนสวย” ปรากฏดังบท
สนทนาในครอบครัวเด็กหญิงกิฟท์ต่อไปนี้

“อู๋หทัย เทวี สวยแต่จิตใจไม่ดีไซ่มั้ยคะ...เค้าทำสิ่งที่ไม่ดี
เพราะหลอกเจ้าหญิงฉันนาให้เอาปลาร้ามาหมักหัว จนนเจ้าหญิงฉันนาตายเลยไซ่
มั๊ยเอ๋ย”

(สังเกตการณ์ครอบครัวเด็กหญิงกิฟท์)

5.2.2 การประกอบสร้างความหมายของเด็ก

สำหรับการประกอบสร้างความหมายของเด็กพบรายละเอียดดังนี้

1. คุณลักษณะพื้นฐานของความเป็นเพศหญิง เด็กอ่านความ
หมายทั้งที่สอดคล้องและต่อรองกับอุดมการณ์หลัก สำหรับการอ่านความหมาย
ตรงตามอุดมการณ์หลักพบในประเด็นของความเป็นนางเอกและนางร้าย การ
ปรากฏกายเพียงลำพัง รูปร่างหน้าตา เครื่องแต่งกาย รูปลักษณ์และโครงสร้าง
ร่างกาย สัญญาและวัฒนธรรมทางวัตถุที่ปรากฏพร้อมเพศหญิง และลักษณะนิสัย
ขณะที่เด็กในบางครอบครัวเท่านั้นที่เชื่อว่า เพศหญิงไม่สามารถปรากฏกายเพียง
ลำพัง เพศหญิงสามารถใส่กางเกงหรือกระโปรงก็ได้ แต่หากเป็นกระโปรงก็จะดู
เป็นผู้หญิงมากกว่า และเพศหญิงต้องเรียบร้อย อ่อนหวาน อ่อนแอ ดังข้อความ
ต่อไปนี้

“ผู้หญิงติดโบว์ที่ผม แต่ผู้ชายติดโบว์ไม่ได้...จริงๆ แล้ว เฮียเคยใส่
เสื้อสีชมพู แต่ทำไมคนชอบบอกว่า ใส่สีชมพูจะเป็นตุ๊ด ผู้ชายก็เลยต้องไม่ใส่เสื้อ
สีชมพู”

(สังเกตการณ์ครอบครัวเด็กชายกัน)

ส่วนการอ่านความหมายแบบต่อรอนั้น จะเกี่ยวข้องกับการปรากฏกายเพียงลำพัง เครื่องแต่งกาย พื้นที่และกิจกรรม และลักษณะนิสัยของเพศหญิง ทั้งนี้พบว่า เด็กบางครอบครัวต่อรอนต่อการปรากฏกายเพียงลำพัง โดยเชื่อว่า เพศหญิงในวัยเด็กเท่านั้นที่ไม่ควรปรากฏกายเพียงลำพัง อีกทั้งผู้หญิงควรจะสวมกระโปรงหรือกางเกง แต่ไม่จำเป็นต้องแต่งกายอย่างมิดชิด และต้องเรียบร้อย อ่อนหวาน แต่ก็สามารถเข้มแข็งให้การช่วยเหลือผู้อื่นได้ และแม้ว่าผู้หญิงควรอยู่บ้านและรับผิดชอบงานในครัวเรือน แต่ก็สามารถออกนอกพื้นที่บ้านหรือทำกิจกรรมอื่น ที่สังคมประกอบสร้างความหมายว่าไม่เหมาะสมกับเพศหญิงได้ ดังบทสนทนาต่อไปนี้

“ผู้หญิงถ้าเป็นเด็ก ไปไหนมาไหนคนเดียวไม่ได้นะ ถ้าเป็นแม่ ต้องอยู่กับพ่อหรือลูก แต่แม่โตแล้ว ก็ไปไหนมาไหนคนเดียวได้ หรือถ้ายังเป็นเด็ก ก็ต้องไปกับพ่อแม่”

(สังเกตการณ์ครอบครัวเด็กหญิงกิฟท์)

2. ความเป็นแม่ เด็กในแต่ละครอบครัวอ่านความหมายเกี่ยวกับความเป็นแม่ ทั้งในลักษณะที่สอดคล้องและต่อรอนกับอุดมการณ์หลัก โดยเด็กในครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยวให้ความหมายอย่างสอดคล้องกับอุดมการณ์หลักของความเป็นแม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอุดมการณ์ความรักแบบไม่หวังสิ่งตอบแทน นั่นคือ แม่ต้องใจดี รักลูก เลี้ยงดูลูก และปกป้องคุ้มครองลูก และแม้ว่าเด็กจะระบุถึงการที่แม่และยายต้องทำอาหาร แต่ก็เป็นเพราะในชีวิตจริงเป็นเช่นนั้น อีกทั้งเด็กยังยอมรับว่า ครอบครัวอุดมคติในนิทานจะมีทั้งพ่อแม่ลูก แต่เด็กชอบที่จะอยู่กับแม่ และไม่เคยมีการกล่าวถึงพ่อแต่อย่างใด ดังบทสนทนาต่อไปนี้

“หนูนิคช่วยคุณแม่ทำอาหาร เหมือนหนู เพราะหนูช่วยคุณยายตีไข่ ทำไข่เจียว กุ้งกิ้งก็ทำอาหารนะ ดังนั้นแม่ก็ต้องทำอาหาร แต่ถ้าเป็นผู้ชายก็ต้องปลูกต้นไม้ ทำสวนเหมือนที่น้ำพงศ์ทำ”

(สังเกตการณ์ครอบครัวเด็กหญิงแก้ว)

อย่างไรก็ตาม เด็กส่วนใหญ่อ่านความหมายแบบต่อรอนต่อชนบ โดยยอมรับว่า แม่ต้องรักและเลี้ยงดูลูก แต่พ่อก็สามารถมีส่วนร่วมได้ และในชีวิตจริง

แม่ต้องทำงาน อีกทั้งเด็กยังยอมรับต่อการที่แม่เป็นผู้อบรมสั่งสอน บนเงื่อนไขว่าต้องมีการกระทำผิดหรือบางครั้งอาจจะต่อต้านบ้าง และครอบครัวที่สมบูรณ์ต้องประกอบด้วยพ่อแม่ลูก ทั้งนี้ การอ่านความหมายเช่นนี้ส่วนหนึ่งสัมพันธ์กับวิถีประเพณีปฏิบัติในโลกความเป็นจริงของเด็ก โดยเด็กจะยอมรับต่อความหมายเหล่านั้น หากโลกสัญลักษณ์และโลกความจริงสอดคล้องกัน ในทางตรงกันข้าม หากขัดแย้งต่อโลกความจริง ก็เป็นไปได้ที่เด็กจะอ่านความหมายในลักษณะต่อรองดังบทสนทนาต่อไปนี้

“หนูว่าผู้ชายก็ทำอาหาร ล้างจาน รินน้ำเปล่าได้นะ หนูดูจากช่อง *Brianna's Secret Club* แล้ว หนูก็คิดว่า ใครที่ไม่มีใครเวฟก็ทำกับข้าวได้ แต่ที่บ้านแม่ทำ หนูเห็นในทีวีกับที่เซเว่น”

(สังเกตการณ์ครอบครัวเด็กชายเกื้อ)

3. *ความเป็นเมีย* เด็กส่วนใหญ่แทบจะไม่กล่าวถึงบทบาทนี้ อีกทั้งเด็กบางครอบครัวระบุว่า ไม่เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยา อย่างไรก็ตาม เด็กบางครอบครัวแสดงอย่างเด่นชัดว่า เมียต้องเป็นแม่บ้านแม่เรือน ดูแล และรักสามี โดยไม่มีการกล่าวถึงการที่สามีต้องทำอะไรให้กับภรรยา ซึ่งเป็นการอ่านความหมายด้วยการเชื่อมโยงกับการกระทำของแม่ต่อพ่อ โดยนัยลักษณะเช่นนี้แสดงถึงการอ่านความหมายภายใต้อุดมการณ์ชายเป็นใหญ่และการแบ่งงานกันทำ อีกทั้งครอบครัวที่เปิดรับภาพเมียในลักษณะที่หลากหลายจากหนังสือนิทานพื้นบ้านก็ยังคงอ่านความหมายในลักษณะที่สอดคล้องต่อชนบ ดังบทสนทนาต่อไปนี้

“ถ้าพ่อบอกให้เอาน้ำมาให้ แม่หรือหนูก็ต้องรีบเอาไปให้พ่อ ห้ามทำเหมือนหนูนิดที่ขอบพูดว่า เดี่ยวก่อน แล้วหนูก็ต้องช่วยแม่ทำงานบ้าน ล้างจาน พับผ้า ภูบ้าน”

(สังเกตการณ์ครอบครัวเด็กหญิงกิฟท์)

ขณะที่ครอบครัวจำนวนหนึ่งอ่านความหมายแบบตอรอง ซึ่งรวมถึงครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยว ทั้งนี้ เด็กในกลุ่มนี้ยอมรับต่อการทำหน้าที่ภรรยาเมื่อมีการครองคู่กัน ทั้งการครองคู่ที่แตกต่างและเหมือนกัน อีกทั้งในมุมหนึ่งเด็กจะยอมรับต่อการที่ภรรยาต้องมีความรักให้แก่สามี แต่ในอีกมุมหนึ่งก็เชื่อว่าภรรยาไม่ต้องทำอะไรให้กับสามี ซึ่งส่วนหนึ่งน่าจะสัมพันธ์กับบริบทครอบครัวที่เป็นครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยว และครอบครัวที่พ่อทำงานต่างจังหวัดที่จะกลับบ้านเพียงในวันหยุดเท่านั้น ดังนั้นจึงเป็นไปได้ว่า ในบริบทชีวิตประจำวันของเด็กไม่ได้สัมผัสมากนักถึงการที่แม่แสดงบทบาทภรรยา ดังบทสนทนาต่อไปนี้

“ผู้หญิงเป็นแฟนกับผู้ชาย แต่ผู้หญิงก็เป็นแฟนกับผู้หญิง หรือผู้ชายก็เป็นแฟนกับผู้ชายได้นะ แค่ว่าจะรักกันแล้วก็แต่งงานกัน แต่เวลาคุณครูให้จับคู่ ก็จะจับคู่ผู้ชายกับผู้หญิง คนที่คู่กันต้องเป็นผู้ชายกับผู้หญิงเท่านั้น”

(สังเกตการณ์ครอบครัวเด็กชายเกือ)

4. ความเป็น “สัตว์โลกแสนสวย”

เด็กในทุกครอบครัวอ่านความหมายตรงตามอุดมการณ์หลัก โดยเด็กยอมรับต่อการที่เพศหญิงต้องมีรูปร่างหน้าตาที่สวยงาม ผอม ผิวขาว ผอมยาว รวมถึงนิสัยและจิตใจดี อีกทั้งยังเชื่อว่า การปรุ้งแต่งร่างกายอย่างเหมาะสมจะทำให้งดงาม ซึ่งโดยนัยสื่อให้เห็นว่า เด็กไม่เชื่อเรื่องความสวยตามธรรมชาติ และยังสอดคล้องต่อความคิดว่า “ไ้งามเพราะชน คนงามเพราะแต่ง” นอกจากนี้ เด็กบางครอบครัวยังเน้นย้ำถึงความสำคัญของความงามทางจิตใจเหนือความงามทางร่างกาย ขณะเดียวกัน ความสวยจะทำให้ได้รับความรักจากเพศชาย นั้นแสดงว่าเด็กเชื่อว่าความสวยเป็นอำนาจสำหรับเพศหญิง ดังข้อความต่อไปนี้

“ผู้หญิงต้องสวย ต้องผอม ต้องจิตใจดี แต่ถ้าสวยแล้วจิตใจไม่ดี เป็นแม่মনะ แม่ผอมเค้าสวยแต่ใจร้าย หนูเห็นในหนังสือว่าพวกแม่ผอมใจร้าย”

(สังเกตการณ์ครอบครัวเด็กชายกอล์ฟ)

ทั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อสังเกตประการหนึ่งว่า อุดมการณ์ที่ถูกธำรงรักษาไว้ในหนังสือนิทานภาพสำหรับเด็ก ยังคงมีอิทธิพลต่อการถอดรหัสหรืออ่านความหมายของเด็ก อย่างไรก็ตาม บุคคลรอบตัว วิถีปฏิบัติในชีวิตประจำวัน สถาบัน

การศึกษา และสื่ออื่นๆ อาจมีอิทธิพลต่อการอ่านความหมายของเด็กเช่นกัน โดยเด็กจะอ่านความหมายในลักษณะเช่นใดขึ้นกับการอ้างอิงจากประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ การที่เด็กในทุกครอบครัวไม่มีการอ่านความหมายในเชิงต่อต้านในทุกมิติ น่าจะเป็นเพราะโลกของนิทานและโลกจริงของเด็กมีความสอดคล้องกันในระดับหนึ่ง ขณะเดียวกัน หนังสือเหล่านี้ไม่น่าที่จะนำเสนอเนื้อหาที่สะท้อนถึงอุดมการณ์ในลักษณะที่สุดขั้วหรือแย้งกับอุดมการณ์หลักมากเกินไป รวมทั้งยังสะท้อนถึงพลังของตัวบทที่สามารถควบคุมรหัสได้เป็นอย่างดี

5.2.3 ความสัมพันธ์ระหว่างการประกอบสร้างความหมายของเด็กและผู้ปกครอง

แม่และเด็กประกอบสร้างความหมายเกี่ยวกับความเป็นแม่ในแต่ละสถานะอย่างสอดคล้องกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องบทบาท ครอบครัวที่ต้องประกอบด้วยพ่อแม่อีก ยกเว้นเฉพาะครอบครัวเด็กหญิงแก้วที่เป็นครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยวเท่านั้น ที่ไม่ให้ความสนใจต่อความหมายเกี่ยวกับครอบครัวที่สมบูรณ์ นอกจากนี้ ยังพบว่า แม่มักจะอ่านความหมายอย่างสอดคล้องต่อความหมายหลักที่ปรากฏในหนังสือนิทานภาพเป็นหลัก ขณะที่เด็กมีการประกอบสร้างความหมายทั้งในลักษณะที่สอดคล้องและต่อรองต่ออุดมการณ์หลักที่ปรากฏในหนังสือนิทานภาพ โดยจะมีการผสมผสานโลกแห่งนิทานเข้ากับโลกแห่งความเป็นจริงที่ตนเองมีประสบการณ์ตรง

ขณะเดียวกัน แม่และเด็กประกอบสร้างความหมายเกี่ยวกับความเป็นเมียอย่างสอดคล้องกันบนเงื่อนไขด้านสถานภาพครอบครัว โดยครอบครัวที่อยู่พร้อมหน้าพ่อกับแม่ จะประกอบสร้างความหมายอย่างสอดคล้องต่อความหมายหลักที่ปรากฏในหนังสือนิทานภาพ ส่วนครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยวหรือครอบครัวที่พ่อทำงานต่างจังหวัดและกลับบ้านเฉพาะในวันหยุด จะอ่านความหมายในลักษณะที่ต่อรอง นั้นแสดงว่า บริบทความเป็นจริงหรือวิถีปฏิบัติปฏิบัติของแต่ละครอบครัวมีอิทธิพลต่อการประกอบสร้างความหมายเกี่ยวกับความเป็นเมีย

อีกทั้งทุกครอบครัวประกอบสร้างความหมายเกี่ยวกับความเป็น “สัตว์โลกแสนสวย” อย่างสอดคล้องกัน นั่นคือ ผู้หญิงสวยต้องขาว ผอม ผอมยาว นอกจากนี้ บางครอบครัวยังสะท้อนถึงการให้คุณค่าต่อความงามของจิตใจ เนื้อความงามของร่างกาย รวมถึงการยอมรับต่อความงามจากการปรุงแต่ง และความงามคืออำนาจที่สามารถล่อลวงให้เพศชายให้มาสนใจ

5.2.4 สื่อกับการประกอบสร้างความหมายเกี่ยวกับความเป็น เพศหญิง

แม้ว่าหนังสือนิทานภาพสำหรับเด็กอาจจะมีอิทธิพลต่อการประกอบสร้างความหมายเกี่ยวกับความเป็นเพศหญิง ทว่า หากพิจารณาจากคำพูดของเด็ก จะเห็นได้ว่าสถาบันอื่น เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา หรือ ประสบการณ์ตรงในชีวิตประจำวันของเด็ก หรือสื่ออื่น อาจจะเข้ามามีอิทธิพลต่อการประกอบสร้างความหมายเกี่ยวกับความเป็นเพศหญิงในทั้ง 3 มิติ เช่น กรณี เด็กหญิงแก้วที่ระบุว่า คุณครูบอกว่าแม่ต้องรักลูก หรือที่เด็กชายเกื้อระบุว่า เรียนรู้ว่าพ่อทำอาหารให้ลูกได้จากช่อง *Brianna's Secret Club* ใน YouTube หรือ การที่เด็กส่วนใหญ่ระบุถึงความเป็นเมียโดยอ้างอิงกับที่เห็นในโทรทัศน์ นิทาน หรือการประกวดนางงาม

ในภาพรวม ภาพตัวแทนของความเป็นเพศหญิงในแต่ละสถานะที่ปรากฏผ่านหนังสือนิทานภาพสำหรับเด็กยังคงผลิตซ้ำ (reproduce) ภาพลักษณ์เก่าๆ ของแม่ เมีย และ “สัตว์โลกแสนสวย” โดยการบอกเล่าว่า ผู้หญิงสามารถทำอะไรได้ อะไรทำได้ อะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ ภายใต้อุดมการณ์ที่สังคมกำหนดว่าเหมาะสมต่อความเป็นเพศหญิงในแต่ละสถานะ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าโลกทัศน์เกี่ยวกับผู้หญิงที่ปรากฏส่วนใหญ่จะเป็นไปตามภาพเหมารวม (stereotype) แต่โลกทัศน์ในเชิงท้าทายหรือตรงข้ามกับโลกทัศน์หลักก็มีปรากฏให้เห็นบ้างโดยเฉพาะอย่างยิ่งในหนังสือประเภทนิทานพื้นบ้าน

ขณะเดียวกัน แม้เด็กจะจำแนกโลกความจริงทางกายภาพ (physical world) กับโลกสมมติหรือโลกสัญลักษณ์ที่ปรากฏผ่านนิทานได้ แต่สำหรับอุดมการณ์ซึ่งลึกลงไปในระดับที่ไม่ตระหนักรู้ (unconscious) ดูเหมือนว่า เด็กจะ

แยกแยะได้ค่อนข้างลำบาก และทำให้อุดมการณ์ที่แฝงอยู่ในหนังสือเหล่านี้ส่งผ่านไปยังเด็กผ่านปฏิบัติการทางภาษา อย่างไรก็ตาม เด็กมีความกระตือรือร้นในการประกอบสร้างความหมายอย่างเป็นอิสระจากตัวบท โดยเด็กอาจจะมีโครงสร้างความรู้ที่ได้จากการอบรมบ่มเพาะโดยสถาบัน สื่อ หรือวิถีปฏิบัติในชีวิตประจำวัน และโครงสร้างความรู้ชุดนี้จะเป็นส่วนหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการอ่านความหมายของเด็ก และทำให้หนังสือนิทานภาพสำหรับเด็กไม่ใช่สถาบันเดียวเท่านั้น ที่มีอิทธิพลต่อการอบรมบ่มเพาะความคิดความเชื่อเกี่ยวกับความเป็นเพศหญิงให้แก่เด็ก

5. อภิปรายผล

การวิจัยในครั้งนี้นี้สะท้อนว่า หนังสือนิทานภาพสำหรับเด็กเป็นพื้นที่การสื่อสารที่ส่งผ่านความคิดความเชื่อและอุดมการณ์ของสังคมไปสู่เด็ก อีกทั้งยังนำไปสู่ข้อค้นพบที่สำคัญ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

5.1 หนังสือเด็กกับการผลิตซ้ำอุดมการณ์แห่งความเป็นเพศหญิง

โลกจินตนาการเป็นโลกแห่งความคิดสร้างสรรค์ที่ทุกเรื่องสามารถเป็นไปได้ ไม่ว่าความคิดนั้นจะออกนอกกรอบมากน้อยเพียงใด อย่างไรก็ตาม ความคิดเช่นนี้อาจจะไม่เป็นจริงเสมอไปกับสื่อหนังสือนิทานภาพสำหรับเด็ก แม้ว่าหนังสือนิทานภาพสำหรับเด็กจะเป็นโลกจินตนาการหนึ่งที่อาจจะเปิดกว้างและก้าวหน้าในหลายๆ เรื่อง แต่สำหรับเรื่องความเป็นเพศแล้ว ดูเหมือนว่า หนังสือเหล่านี้โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนังสือนิทานภาพร่วมสมัย ยังคงธำรงรักษาอุดมการณ์หลักของสังคมเกี่ยวกับความเป็นเพศหญิง ขณะที่หนังสือนิทานภาพที่เป็นเรื่องเล่าจากอดีตอาจจะเปิดต่อการต่อรองได้บ้าง นั้นแสดงว่า ในภาพรวมแล้วเด็กอาจจะออกนอกกรอบได้หากเป็นเรื่องอื่น แต่เมื่อเป็นเรื่องเพศ เด็กมีแนวโน้มจะถูกตีกรอบไว้กับอุดมการณ์หลักของสังคม นอกจากนี้ เมื่อเทียบกับสื่ออื่น เช่น ภาพยนตร์ หรือละครโทรทัศน์ จะพบว่า หนังสือนิทานภาพร่วมสมัยยังคงเป็นพื้นที่ที่สำคัญในการผลิตซ้ำอุดมการณ์แห่งความเป็นเพศหญิงที่สอดคล้องต่อชนบหรืออุดมการณ์หลักของสังคม ขณะที่โลกจินตนาการที่ตกผลึกมาจากอดีตหรือก่อนยุคทุนนิยมหรือยุคที่ชนชั้นกลางปรากฏตัวขึ้นมา กลับสามารถตั้งคำถามกับเรื่องความเป็นเพศได้บ้าง

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสะท้อนว่า หนังสือนิทานภาพสำหรับเด็กเป็นพื้นที่การสื่อสารที่ทรงพลังในการผลิตซ้ำอุดมการณ์แห่งความเป็นเพศหญิงไปสู่เด็กได้อย่างเป็นธรรมชาติ ผ่านการเรียงร้อยรหัสและสัญลักษณ์เข้าไปในเรื่องราว ลักษณะเช่นนี้สอดคล้องกับความคิดของ Lev Semyonovich Vygotsky (cited in MacBlain, 2014: 45-51) และเกริก ยุ้นพันธุ์ (2560) ที่เชื่อในพลังของสื่อในการส่งผ่านความหมาย ค่านิยม ความคิดความเชื่อ และวิถีทางในการมีประสบการณ์ต่อโลก อย่างไรก็ตาม ประเด็นที่สำคัญคือ หนังสือเหล่านี้ผลิตซ้ำภาพตัวแทนและอุดมการณ์เกี่ยวกับความเป็นเพศหญิงในลักษณะใด กลยุทธ์หรือวิธีการใดที่ถูกนำมาใช้ในการสื่อสารและผลิตซ้ำอุดมการณ์เหล่านี้ และทำไมหนังสือนิทานภาพสำหรับเด็กจึงเป็นพื้นที่ที่สำคัญในการผลิตซ้ำอุดมการณ์เหล่านี้

5.1.1 ภาพตัวแทนและอุดมการณ์เกี่ยวกับความเป็นเพศหญิงที่ถูกผลิตซ้ำ

ภาพตัวแทนความเป็นเพศหญิงที่ปรากฏในหนังสือนิทานภาพสำหรับเด็ก ส่วนใหญ่ยังคงถูกผลิตซ้ำภายใต้อุดมการณ์หลักเกี่ยวกับความเป็นแม่ ความเป็นเมีย และความเป็น “สัตว์โลกแสนสวย” เพื่อปลูกฝังความคิดความเชื่อตามชนบทไปสู่เด็ก นั่นคือ แม่ทุกคนต้องรักลูก ให้การดูแลลูก และพร้อมที่จะอุทิศตนเพื่อลูก เมียต้องรักและปรนนิบัติรับใช้สามี และ “สัตว์โลกแสนสวย” ต้องผอมขาว ผอมยาว รูปร่างได้สัดส่วน จิตใจดี และไม่ค่อยแสดงถึงการมีไหวพริบสติปัญญา ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาหลายเรื่องที่พบว่า ผู้หญิงมักจะถูกนำเสนอในฐานะแม่ เมีย หรือแม่บ้าน ไม่มีงานทำ ปรากฏภายในพื้นที่บ้านเป็นหลัก มีบทบาทเกี่ยวกับงานในครัวเรือน และมีลักษณะนิสัยที่สอดคล้องต่อความเป็นเพศหญิง (Weitzman et al., 1972; สรณี วงศ์เบญจจักร และคณะ, 2547; แสงดาว ถิ่นหารวงษ์, 2555; ภิมลพรรณ อุ้นแก้ว, 2558) อีกทั้งยังสอดคล้องกับการศึกษาบางเรื่องที่พบว่า แม่บ้านจะเป็นผู้หญิงรูปร่างอ้วน แต่งกายในชุดกระโปรงลำสมัย ลายจุดลายดอก ผมหยิก (มาณิษา พิตาลบุตร, 2533) หรือการศึกษาเกี่ยวกับความงามของเพศหญิงที่พบว่า ตัวละครหญิงหรือเจ้าหญิงจะมีรูปร่างผอมบาง มีหน้าอก เอว สะโพก ผอมยาว หน้าตาและจิตใจดี (สรารักษ์ โรจนพิกษ์

และขจร ฝ่ายเทศ, 2557; ภัทรศศิริ ช่างเจิม, 2559)

อย่างไรก็ตาม หนังสือเหล่านี้ยังนำเสนอถึงอุดมการณ์ต่อรองที่ไม่ได้มีลักษณะสุดขั้ว เช่น พ่อที่มีส่วนร่วมในการทำงานบ้าน ดูแลลูก ทำอาหาร หรือสามีที่ช่วยแบ่งเบาภาระงานในครัวเรือนของภรรยา หรือภรรยาที่ผอมบาง หรือผู้หญิงที่ทั้งสวย ชาญฉลาด จิตใจดีงาม ให้การช่วยเหลือผู้อื่น และไม่ยอมจำนนต่อเพศชาย ทั้งนี้ อุดมการณ์ความเป็นเพศหญิงที่เปลี่ยนแปลงไปส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะอิทธิพลของการ์ตูน Disney Princess ยุคใหม่ ที่หลังไหลเข้ามาสู่สังคมไทย และมีอิทธิพลต่อทิศทางการเล่าเรื่องในหนังสือนิทานภาพสำหรับเด็กของไทย เช่นที่ England et al. (2011) ระบุถึงการที่ Disney Princess ในยุคปัจจุบัน จะรวมเอาทั้งคุณลักษณะความเป็นชายและความเป็นหญิงเข้ามาไว้ในตนเองเพิ่มมากขึ้น หรือการศึกษาโดยสุดารัตน์ มาศวรรณนา (2552) ที่สะท้อนภาพตัวละครเพศหญิงที่มีความเป็นชายเพิ่มมากขึ้น โดยเป็นผู้หญิงที่เข้มแข็ง กล้าหาญ มีความสามารถทัดเทียมกับชาย อีกทั้งหากพิจารณาจากจุดยืนแบบสตรีนิยมตามแนวคิดของ Liesbet Van Zoonen (1994) จะเห็นได้ว่า การยั่วยวนเพศชาย นัยหนึ่งก็เป็นการแสดงถึงอำนาจของผู้หญิงที่ทำให้คุณค่าหรืออำนาจของเพศชายมีศักยภาพลดลง ซึ่งสอดคล้องต่อการศึกษาของมารุต วงษ์ศิริ (2552) ที่พบว่า เสน่ห์ทางเพศของผู้หญิงมีอำนาจควบคุมผู้ชาย และบางครั้งยังส่งผลร้ายต่อตัวละครชาย

จากลักษณะเช่นนี้ หากพิจารณาจากแนวทางการสร้างภาพตัวแทนของ Stuart Hall (1997: 24-26) จะพบว่า ภาพตัวแทนที่ครอบงำอยู่ในหนังสือนิทานภาพทุกประเภท ส่วนใหญ่เป็นการประกอบสร้างความหมายผ่านระบบภาษา แนวคิด และสัญลักษณ์ โดยภาพตัวแทนของความเป็นแม่ ความเป็นเมีย และความเป็น “สัตว์โลกแสนสวย” ดูจะไม่ได้สะท้อนถึงความหมายที่แท้จริงที่ดำรงอยู่ในสังคม อย่างไรก็ตาม การปรากฏของภาพตัวแทนและอุดมการณ์ต่อรองเกี่ยวกับความเป็นเพศหญิงในแต่ละสถานะ โดยนัยก็เป็นการสะท้อนถึงเจตจำนงของผู้เข้ารหัสที่อยากจะเปลี่ยนแปลงระบบให้เห็นอยู่บ้างเช่นกัน

5.1.2 กลยุทธ์ในการผลิตซ้ำอุดมการณ์เกี่ยวกับความเป็นเพศหญิง

จากการวิเคราะห์ด้วยบทหนังสือนิทานภาพสำหรับเด็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเล่าเรื่องและการสร้างตัวละคร พบว่า หนังสือนิทานภาพสำหรับเด็กเป็นพื้นที่สื่อสารในการผลิตซ้ำหรือชูก่อนอุดมการณ์เกี่ยวกับความเป็นเพศหญิง โดยปฏิบัติการของอุดมการณ์จะทำงานผ่านหลากหลายกลวิธี เพื่อประกอบสร้างภาพตัวแทนเกี่ยวกับความเป็นเพศหญิง ขณะเดียวกัน ภาพตัวแทนเหล่านี้ก็จะเป็นการผลิตซ้ำอุดมการณ์ความเป็นเพศหญิงไปสู่ผู้รับสารเช่นกัน ทั้งนี้ กลยุทธ์สำคัญที่ถูกนำมาใช้ในการผลิตซ้ำอุดมการณ์เกี่ยวกับความเป็นเพศหญิง ได้แก่ การใช้การเล่าเรื่อง การเล่าเรื่องบนความสัมพันธ์แบบคู่ตรงข้าม การเล่าเรื่องด้วยการให้เหตุผล การทำให้ดูราวกับเป็นธรรมชาติ การทำให้ดูสมจริง การทำให้ง่ายต่อความเข้าใจ การเลือกสรรและการผสมผสานสัญลักษณ์ การทำให้ปรากฏชัดๆ และการทำให้ไม่ปรากฏ โดยสามารถแสดงเป็นแผนภูมิได้ดังภาพที่ 7

ภาพที่ 7 กลยุทธ์การผลิตซ้ำอุดมการณ์ความเป็นเพศหญิงในหนังสือนิทานภาพสำหรับเด็ก

สำหรับรายละเอียดโดยสังเขปของแต่ละกลยุทธ์มีดังนี้

(1) กลยุทธ์การใช้การเล่าเรื่อง

กลยุทธ์นี้สัมพันธ์กับการเล่าเรื่องผ่านโครงเรื่องและการสร้างตัวละคร สำหรับการเล่าเรื่องผ่านโครงเรื่องนั้น ไม่ว่าหนังสือนิทานภาพสำหรับเด็กจะเล่าเรื่องอย่างไร แต่ท้ายที่สุด ในตอนจบก็จะกลับไปสู่อุดมการณ์หลักของความเป็นเหตุเป็นผลในแต่ละสถานะ โดยตัวละครที่ประพฤติปฏิบัติสอดคล้องต่อขนบหรือบรรทัดฐานที่สังคมคาดหวังก็จะได้รับรางวัล แต่หากไม่เป็นไปตามขนบก็มักจะถูกลงโทษ เช่น แม่ที่รักและเลี้ยงดูลูก ไม่ว่าจะเผชิญปัญหาใด แต่ท้ายที่สุดครอบครัวก็มีความสุข แต่หากทำร้ายลูก ตอนจบก็อาจจะถูกลงโทษ

ส่วนการเล่าเรื่องผ่านการสร้างตัวละคร จะเป็นการกำหนดคุณลักษณะพื้นฐานให้แก่ตัวละคร ซึ่งส่วนใหญ่มักจะนำเสนอไปตามภาพแบบฉบับหรือภาพเหมารวมของความเป็นเหตุเป็นผลในแต่ละสถานะ ทั้งการกำหนดชื่อเรียก ประเภท ลักษณะ หรือการกระทำของตัวละคร เพื่อนำไปสู่ความหมายที่ต้องการ เช่น การสร้างตัวละครในลักษณะของตัวละครแบบที่มีความมั่นคงทางอารมณ์ และบ่อยครั้งที่ไม่ว่าจะเผชิญปัญหาใด ก็จะสามารถฟันฝ่าไปได้ เพื่อสื่อความหมายให้เด็กจำแนกถูกผิดอย่างสอดคล้องต่อขนบหรือบรรทัดฐานที่สังคมกำหนดไว้ได้อย่างง่ายดายและรวดเร็ว

(2) กลยุทธ์การเล่าเรื่องบนความสัมพันธ์แบบคู่ตรงข้าม

การเล่าเรื่องโดยอาศัยความสัมพันธ์แบบคู่ตรงข้าม พร้อมการกำหนดคุณค่าในความสัมพันธ์ว่า สิ่งใดอยู่สูงกว่าสิ่งใดหรือสิ่งใดดีกว่าสิ่งใด ลักษณะเช่นนี้จะทำให้เด็กค่อยๆ ซึมซับถึงคุณค่าหรือค่านิยมของความเป็นเหตุเป็นผล โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่สอดคล้องต่อขนบได้โดยไม่ตระหนักรู้ ซึ่งจำแนกเป็นการเปรียบเทียบภายในตัวละครเดียวกันและผ่านตัวละคร 2 ตัวละคร สำหรับประเภทแรก จะเป็นการเปรียบเทียบคุณลักษณะต่างๆ เช่น ความดีและความชั่วร้ายที่ปรากฏในตัวละครตัวเดียวกัน โดยหากตัวละครเปลี่ยนแปลงจากชั่วร้ายไปสู่ดีงาม ก็จะจบแบบมีความสุข แต่หากตัวละครเปลี่ยนแปลงจากดีงามเป็นชั่วร้าย ก็จะโดนลงโทษ ทว่า หากสำนักคิด ก็ได้รับการให้อภัย และเรื่องราวก็จะจบลงอย่างมีความสุข

ส่วนประเภทที่สอง จะเป็นการกำหนดกรอบคุณลักษณะของตัวละคร 2 ตัวละครให้แตกต่างกัน เช่น นางเอกและนางร้าย มนุษย์และอมมนุษย์ เมียหลวงและเมียน้อย ซึ่งแต่ละตัวละครจะเป็นภาพตัวแทนของความดีงามหรือความชั่วร้าย โดยตัวละครนางเอก มนุษย์ และเมียหลวงส่วนใหญ่มักจะถูกนำเสนออย่างเชื่อมโยงกับความดีงาม ขณะที่นางร้าย อมมนุษย์ และเมียน้อยมักจะเชื่อมโยงกับความชั่วร้าย นอกจากนี้ บางครั้งยังมีการเปรียบเทียบให้เห็นถึงตัวละคร 2 ตัวละครที่มีลักษณะภายนอกเหมือนกัน แต่มีความดีงามแห่งจิตใจที่แตกต่างกัน และก็จะได้รับผลลัพธ์จากการกระทำนั้นอย่างแตกต่างกัน

(3) กลยุทธ์การเล่าเรื่องด้วยการให้เหตุผล

การนำเสนอภาพความเป็นเหตุเป็นผลในแต่ละสถานะ มักจะมีการปรับโทนอารมณ์ในการเล่าเรื่องให้มีความอ่อนโยน และมีการอธิบายให้เหตุผลต่อการกระทำต่างๆ ของตัวละคร โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับตัวละครที่ต้องรองหรือเปี่ยงเบนไปจากชนบ เช่น การให้เหตุผลต่อการที่พ่อช่วยแม่ทำอาหารและซักผ้าว่า เป็นการทำสิ่งดีๆ ของพ่อให้กับแม่ บนพื้นฐานที่ทุกคนมีความรักให้แก่กัน หรือการที่นางสิบสองที่กินลูกในนิทานเรื่อง นางสิบสอง ก็จะมีการระบุเกริ่นนำมาก่อนว่า พวกเธอถูกทำร้ายจนตาบอดมองไม่เห็น และลูกที่คลอดออกมาตายแล้ว จึงต้องกินลูกเพื่อประทังชีวิต ขณะที่ในส่วนของภาพก็มีการนำเสนออย่างสอดคล้องกัน เช่น ภาพตัวละครกินเนื้อทารกพร้อมน้ำตาที่ไหลพราก

ทั้งนี้ กลยุทธ์การเล่าเรื่องเช่นนี้เป็นการบรรเทาหรือปกปิดอุดมการณ์ต่อรองและต่อต้าน เพื่อให้เด็กมองไม่เห็นอุดมการณ์เหล่านี้ ขณะเดียวกัน ก็อาจจะเป็นการสร้างความชอบธรรมต่อการกระทำเหล่านั้น เช่น เพราะถูกทำร้ายก่อนจึงต้องเอาคืน อีกทั้งจากการที่ผู้รับสารหลักของหนังสือนิทานภาพสำหรับเด็กคือ เด็กในวัย 3-6 ปี ดังนั้น การให้เหตุผลก็จะยิ่งช่วยเสริมย้ำต่อการผลิตซ้ำอุดมการณ์ความเป็นเหตุเป็นผล โดยเฉพาะอย่างยิ่งอุดมการณ์หลัก ไปสู่เด็กได้อย่างเข้มแข็ง

(4) กลยุทธ์การทำให้ดูราวกับเป็นธรรมชาติ (naturalization)

แม้ว่าการปรากฏของตัวละครเพศหญิงในแต่ละสถานะในหลากหลายรูปลักษณะจะเป็นเรื่องปกติในหนังสือนิทานภาพสำหรับเด็ก แต่โดยนัยแล้ว ลักษณะเช่นนี้สะท้อนถึงการประกอบสร้างภาพความเป็นเพศหญิงในแต่ละสถานะให้ดูเป็นธรรมชาติมากที่สุด โดยไม่ว่าตัวละครเพศหญิงจะอยู่ในรูปลักษณะใดก็ต้องแสดงบทบาทแม่ เมีย และ “สัตว์โลกแสนสวย” เช่น อมนุษย์ก็ยังคงมีความรักและความหลงใหลในตัวมนุษย์เพศชาย หรือไม่ว่าจะอยู่ในรูปลักษณะใดก็ปรากฏกายอย่างงดงาม กลยุทธ์นี้สำคัญอย่างมากต่อการนำเสนอถึงภาพตัวตนและอุดมการณ์แห่งความเป็นเพศหญิงไปสู่เด็ก เนื่องจากจะทำให้ผู้รับสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็ก ไม่ตระหนักรู้ถึงอุดมการณ์แห่งความเป็นเพศหญิงที่ถูกชักชวนอยู่ และรู้สึกว่าการบทบาทเหล่านี้เป็นไปโดยธรรมชาติ ดังนั้นภาพตัวตนและอุดมการณ์ในลักษณะเช่นนี้ จึงถูกส่งผ่านไปยังเด็กได้อย่างง่ายดาย ขณะเดียวกัน ก็เป็นไปได้ที่เด็กจะซึมซับถึงความคิดความเชื่อที่ว่า ความเป็นแม่ ความเป็นเมีย และความเป็น “สัตว์โลกแสนสวย” เป็นบทบาทที่เพศหญิงต้องแสดงตลอดกาลและตลอดไป

(5) กลยุทธ์การทำให้ดูสมจริง

กลยุทธ์การสร้างเรื่องสมมติให้ดูสมจริง มี 2 ระดับ คือระดับตัวบทและตัวบุคคลที่เป็นผู้เล่า สำหรับระดับตัวบทนั้น หนังสือนิทานภาพสำหรับเด็กอาจจะผสมผสานระหว่างโลกความจริงที่จำลองมาบางส่วนเข้ากับโลกจินตนาการ โดยการบรรจุองค์ประกอบหรือลักษณะบางอย่างที่ทำให้เรื่องเล่าเหล่านี้ดูราวกับเป็นเรื่องจริง เช่น การปรากฏของตัวละครในวัยใกล้เคียงกับผู้รับสาร การกำหนดเหตุการณ์ให้สอดคล้องกับชีวิตประจำวันของเด็ก การปรากฏของตัวละครสมมติแต่เทียบเคียงได้กับบุคคลในชีวิตจริงของเด็ก หรือการแสดงการกระทำบางอย่างที่สอดคล้องกับบริบทสังคมปัจจุบัน ซึ่งหากพิจารณาจากแนวคิดสัญวิทยา รหัสที่เรียบง่ายไม่ซับซ้อน (restricted code) มักถูกเลือกใช้ในการเล่าเรื่อง อีกทั้งหากพิจารณาจากแนวคิดของ Althusser อุดมการณ์ความเป็นเพศหญิงที่ถูกแผ่ฝังไว้ในพื้นที่ที่จริงจังถึงลงอย่างหนังสือเหล่านี้ ก็อาจจะทำให้เด็กไม่ตระหนักรู้ถึง

อุดมการณ์ที่ซุกซ่อนอยู่ และทำให้เด็กได้รับการติดตั้งกรอบวิธีคิดเกี่ยวกับความเป็นเพศโดยไม่รู้ตัว รวมทั้งทำให้วิธีการมองโลกของเด็กเป็นไปในทิศทางที่จะสอดคล้องกับอุดมการณ์ที่ถูกติดตั้งไว้ในหนังสือเหล่านี้

ขณะที่ตัวบุคคลที่เป็นผู้เล่นนั้น ไม่ว่าจะเล่าเรื่องในลักษณะใด แต่แหม่ก็มักจะมีการเน้นโทนเสียงหรือใช้เสียงสูงต่ำในการเล่าเรื่อง รวมถึงสอดแทรกความคิดเห็นในขณะที่เล่าเรื่องเพื่อสร้างความสมจริงให้แก่เรื่องราว ลักษณะเช่นนี้สะท้อนว่า แหม่กำลังทำหน้าที่ในการแปลงสื่อหนึ่งอย่างหนังสือนิทานภาพสำหรับเด็กให้มีความสมจริงหรือมีชีวิตขึ้นมา ซึ่งโลกเสมือนจริง (simulation) นี่เป็นพื้นที่ในการเสริมสร้างอุดมการณ์ได้อย่างเข้มข้น และทำให้ปฏิบัติการของอุดมการณ์ทำงานได้ง่ายขึ้น

(6) กลยุทธ์การทำให้ง่ายต่อความเข้าใจ

วิธีการเล่าเรื่องให้ง่ายต่อความเข้าใจนี้ มักจะสัมพันธ์กับบางคุณลักษณะในการเล่าเรื่อง ได้แก่ จำนวนของตัวละคร ลักษณะของตัวละคร การแต่งกาย การใช้กระบวนการบุคลาธิษฐาน (personification) ในการสร้างตัวละคร หรือการนำเสนอความหมายโดยตรงผ่านทั้งข้อความและภาพประกอบ เช่น การปรากฏเพียง 2-3 ตัวละครในหนังสือชื่อเรื่องหนึ่งๆ นอกจากนี้ ตัวละครที่ปรากฏส่วนใหญ่จะเป็นตัวละครลักษณะแบน (flat character) ที่มีความตึงามและความชั่วร้ายแยกขาดจากกันอย่างชัดเจน เพื่อให้เด็กสามารถเปรียบเทียบได้ง่ายและชัดเจนว่า สิ่งใดดีหรือไม่ดี ซึ่งการสร้างตัวละครในลักษณะนี้เป็นการยืนยันถึงภาพตัวแทนบางอย่างของความเป็นแม่ ความเป็นเมีย และความเป็น “สัตว์โลกแสนสวย” ไปสู่เด็กได้อย่างชัดเจนและโดยง่าย ผ่านรหัสสัญญาณที่พูดตรงๆ (restricted code) หรือสื่อความหมายได้โดยตรง ซึ่งช่วยให้ปฏิบัติการของอุดมการณ์ค่อยๆ ซึมลึกไปที่เด็ก

(7) กลยุทธ์การเลือกสรรและการผสมผสานสัญญาณ

หากนำแนวคิดสัญวิทยาของ Saussure (กาญจนา แก้วเทพ, 2553: 46-51; นพพร ประชากุล, 2552ก: 320-324) มาพิจารณาระบบสัญญาณ และการเข้ารหัสความหมายเพื่อผลิตซ้ำอุดมการณ์ความเป็นเพศหญิง จะพบว่า

รหัสและสัญลักษณ์แต่ละชุดหรือแต่ละหน่วย ถูกเลือกมาเรียงร้อยเข้าด้วยกันผ่านแบบแผนหรือตรรกะของการเล่าเรื่องในลักษณะหนังสือนิทานภาพสำหรับเด็ก เพื่อประกอบสร้างความหมายของเพศหญิงในแต่ละสถานะ นั่นคือ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับตัวละคร บทบาท คุณลักษณะพื้นฐาน พื้นที่และกิจกรรม ลักษณะนิสัยและความสัมพันธ์ของตัวละครเพศหญิงกับตัวเอง บุคคลอื่น และระบบคิดของสังคมถูกเลือกสรรและผสมผสาน เพื่อประกอบสร้างภาพของแม่ เมีย และ “สัตว์โลกแสนสวย” ที่จะปรากฏผ่านหนังสือนิทานภาพสำหรับเด็ก เช่น ภาพ “สัตว์โลกแสนสวย” ที่มีลักษณะมั่นคงทางอารมณ์ ไม่เปลี่ยนแปลงง่ายๆ ไม่ว่าจะเผชิญกับสิ่งใดก็ต้องรักษาความดีงามไว้เสมอ โดยมักจะแสดงบทบาทการดึงดูดให้ผู้สนใจหรือวัตถุทางเพศ อย่างไรก็ตาม ในการเลือกสรรและการผสมผสานสัญลักษณ์เหล่านี้ สะท้อนให้เห็นว่า ความสวยเป็นสิ่งที่ตัวละครในทุกสถานะต้องมี ความสวยคือรางวัลสำหรับแม่ เมีย และ “สัตว์โลกแสนสวย” ที่ดีตามชนบ โดยความงามเป็นสัญลักษณ์หนึ่งที่ถูกใช้เพื่อจำแนกความดีงามและความชั่วร้าย

(8) กลยุทธ์การทำให้ปรากฏซ้ำๆ

ภาพตัวแทนความเป็นแม่ ความเป็นเมีย และความเป็น “สัตว์โลกแสนสวย” จะปรากฏในลักษณะเดิมๆ อย่างสอดคล้องต่อเนื่องกันในโครงสร้างส่วนต่างๆ ของหนังสือ ทั้งเนื้อหา ปก หรือชื่อเรื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปรากฏในเนื้อหาที่มักจะมีการตอกย้ำอุดมการณ์เดิมซ้ำแล้วซ้ำเล่าอย่างสอดคล้องกัน เช่น การปรากฏภาพของความเป็นเมียในเนื้อหาและปก หรือการปรากฏของตัวละคร “สัตว์โลกแสนสวย” อย่างสวยงามน่ามอง น่าพึงพอใจในทุกพื้นที่ของหนังสือนิทานภาพสำหรับเด็ก ทั้งเนื้อหา ปก และชื่อเรื่อง ซึ่งลักษณะเช่นนี้สะท้อนโดยนัยว่าความเป็นแม่ ความเป็นเมีย และความเป็น “สัตว์โลกแสนสวย” ไม่สามารถแยกขาดจากความเป็นเพศหญิง อีกทั้งยังเป็นการสะท้อนถึงการผลิตซ้ำและการธำรงรักษาภาพความเป็นแม่ ความเป็นเมีย และความเป็น “สัตว์โลกแสนสวย” ที่สังคมกำลังเรียกร้องต่อเพศหญิงในแต่ละสถานะไปสู่เด็ก

(9) กลยุทธ์การทำให้ไม่ปรากฏ

การทำให้ไม่ปรากฏเป็นหนึ่งในกลยุทธ์สำคัญที่ถูกนำมาใช้ค่อนข้างมากในหนังสือนิทานภาพร่วมสมัยอย่างหนังสือรางวัลและหนังสือวางจำหน่ายทั่วไป เพื่อประกอบสร้างภาพตัวแทนความเป็นเพศหญิง โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาพที่สอดคล้องต่อชนบหรือบรรทัดฐานของสังคม นั่นคือ การไม่ปรากฏภาพความเป็นเพศหญิงที่ตอรองหรือเบี่ยงเบนจากชนบและตัวละครในลักษณะนางร้าย ซึ่งมีความสำคัญอย่างมากในการสื่อสารให้เด็กเห็นว่า โลกนี้มีแม่ เมีย “สัตว์โลกแสนสวย” เพียงแบบเดียว ซึ่งก็คือแบบที่ประพฤติปฏิบัติตมสอดคล้องต่อชนบ ทั้งที่ในบริบทชีวิตจริงในสังคม ความเป็นเพศหญิงในแต่ละสถานะสามารถมีได้อย่างหลากหลาย โดยหากพิจารณาจากแนวคิดสัญวิทยา การไม่ปรากฏภาพความเป็นเพศหญิงในลักษณะดังกล่าว นัยหนึ่งเป็นการตอกย้ำหรือชักชวนความหมายเกี่ยวกับความเป็นเพศหญิงในอีกลักษณะหนึ่ง ที่ถูกออกแบบผ่านการเข้ารหัสสัญลักษณ์ภายใต้โครงสร้างภาษาหรือแบบแผนตรรกะของเรื่องเล่าในลักษณะหนังสือนิทานภาพสำหรับเด็ก ซึ่งเป็นการสะท้อนถึงปฏิบัติการของอุดมการณ์ในการตอกย้ำและชักชวนความคิดความเชื่อเกี่ยวกับความเป็นเพศหญิงที่สอดคล้องต่อชนบไว้อย่างแนบเนียน

5.1.3 หนังสือนิทานภาพสำหรับเด็กกับการเป็นพื้นที่ในการผลิตซ้ำอุดมการณ์แห่งความเป็นเพศหญิง

เมื่อเทียบกับสื่ออื่น หนังสือนิทานสามารถสร้างสรรค์เรื่องราวให้ออกนอกกรอบได้ค่อนข้างมาก โดยภายใต้โลกจินตนาการนี้ ผู้เข้ารหัสสามารถสร้างสรรค์ทุกสิ่งได้อย่างค่อนข้างเป็นอิสระ เช่น ตัวละครอาจจะเป็นบุรุษที่อยากสวย ไดโนเสาร์พูดได้ ทว่าการศึกษาในครั้งนี้นักพบว่า โลกจินตนาการที่ทำให้คนสามารถหลุดออกจากกรอบได้ กลับมีพลังในการนำคนให้เข้ามาอยู่ในกรอบได้อย่างเข้มข้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องเพศ หนังสือนิทานภาพสำหรับเด็กที่ควรจะเป็นพื้นที่ที่ต่อต้านหรือตั้งคำถามกับความเป็นเพศหญิงได้ดีที่สุด กลับยังคงผลิตซ้ำอุดมการณ์แห่งความเป็นเพศหญิงอย่างสอดคล้องต่อชนบหรืออุดมการณ์หลักของสังคมเป็นส่วนใหญ่ แม้ว่าหนังสือที่เป็นเรื่องเล่าจากอดีตอย่างหนังสือนิทาน

พื้นบ้านจะปรากฏภาพที่ต้องการสร้างความเปลี่ยนแปลง (change agent) หรือตั้งคำถามกับสังคมอยู่บ้าง แต่ผู้วิจัยกลับพบว่า ยิ่งหนังสือมีความร่วมสมัยมากขึ้นเท่าใด ก็ยิ่งนำคนให้เข้าสู่กรอบมากขึ้น หรืออีกนัยหนึ่ง ภาพที่ปรากฏในหนังสือนิทานภาพร่วมสมัยส่วนใหญ่ยังคงดำรงรักษา (status quo) อุดมการณ์หลักเกี่ยวกับความเป็นเพศหญิง จากลักษณะเช่นนี้ก็นำมาสู่คำถามสำคัญที่ว่า เพราะเหตุใดหนังสือนิทานภาพสำหรับเด็กจึงถูกเลือกใช้ในการผลิตซ้ำอุดมการณ์เหล่านี้

จากการที่หนังสือนิทานภาพสำหรับเด็กเป็นสื่อที่ต้องจ่ายเงินเพื่อบริโภค ซึ่งสะท้อนถึงความเป็นสื่อสำหรับชนชั้นกลาง ทำให้เราปฏิเสธไม่ได้ว่า การผลิตซ้ำอุดมการณ์เหล่านี้เป็นอำนาจของชนชั้นกลางในการเข้ารหัสสภาพตัวแทนเหล่านี้ อีกทั้งจากการที่อุดมการณ์เป็นสิ่งที่มักแฝงฝังไว้ตั้งแต่เด็ก ดังนั้นปฏิบัติการดังกล่าวจึงมักทำงานผ่านสื่อสำหรับเด็ก ในการส่งผ่านอุดมการณ์หรือความคิดความเชื่อของสังคมไปยังเด็ก แต่เพราะเหตุใดจึงต้องเลือกสื่อที่เป็นพื้นที่แห่งจินตนาการที่เข้มข้นที่สุดที่น่าจะทำลายหรือตั้งคำถามกับสังคมได้มากที่สุด เหตุผลหนึ่งที่น่าจะเป็นเพราะโลกจินตนาการเป็นเหรียญสองด้าน ด้านหนึ่งมักจะถูกมองว่า สามารถเล่นบทบาทเพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลง (change agent) หรือเปลี่ยนแปลงความเป็นจริงได้ เนื่องจากสามารถนำเสนอเรื่องราวให้หลุดออกจากการรอบได้ ขณะที่อีกด้านหนึ่งที่คนส่วนใหญ่มักจะหลงลืมหรือไม่ได้ตระหนักรู้คือ จินตนาการต้องมีกรอบ โดยที่ในมุมหนึ่งจินตนาการสามารถสร้างสรรค์โลกใหม่ได้ แต่อีกด้านหนึ่ง โลกของจินตนาการเป็นโลกที่มีกรอบ และกรอบนั้นส่วนใหญ่แล้วจะอ้างอิงกับโลกความเป็นจริง ทั้งนี้ คนส่วนใหญ่มักจะเข้าใจว่า จินตนาการต้องหลุดออกจากการรอบ แต่แท้ที่จริงแล้วจินตนาการก็สามารถนำคนกลับเข้าสู่กรอบได้เช่นกันและอย่างแนบเนียน เนื่องจากการไม่ตระหนักรู้ของผู้รับสาร ดังนั้น หากสามารถออกแบบรหัสเรื่องเล่าและภาพตัวแทนได้เป็นอย่างดี โลกจินตนาการก็สามารถกลายเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการนำคนกลับเข้าสู่กรอบของสังคมได้เช่นกัน

หนังสือนิทานภาพสำหรับเด็กยังมีเอกลักษณ์ที่สำคัญคือ เป็นสื่อที่นำเสนอเรื่องราวง่าย ๆ จบในตอน มีความยาวไม่มาก มักจะถูกอ่านซ้ำ

หลายครั้ง ไม่ค่อยบ่อย และตัวละครหลักส่วนใหญ่โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหนังสือ นิทานภาพร่วมสมัย จะอยู่ในวัยใกล้เคียงกับเด็กที่เป็นกลุ่มผู้รับสารหลัก ซึ่งหากพิจารณาจากทฤษฎีผู้รับสาร ลักษณะเช่นนี้จะทำให้ปฏิบัติการของอุดมการณ์ที่ปรากฏในหนังสือเหล่านี้จะค่อยๆ ซึมซับไปสู่เด็กโดยไม่ทันได้ตระหนักรู้หรือรู้ตัว นอกจากนี้ หากพิจารณาลักษณะโดยรวมของหนังสือนิทานภาพสำหรับเด็ก จะพบว่า หนังสือประเภทนี้มักถูกพิจารณาว่า เป็นสื่อที่บริสุทธิ์ไร้เดียงสาไม่มีสิ่งใดแอบแฝงอยู่ในการนำเสนอเนื้อหา เนื่องจากถูกบดบังจากบทบาทหน้าที่ในการให้ความรู้และความเพลิดเพลินแก่เด็ก โดยจากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างพบว่า ทั้งเด็กและผู้ปกครองไม่ได้ตระหนักถึงรายละเอียดด้านอุดมการณ์ที่แฝงฝังอยู่ในหนังสือเหล่านี้ ซึ่งหากพิจารณาจากแนวคิดด้านอุดมการณ์ของ Althusser ทำให้เห็นว่า การไม่ตระหนักรู้เช่นนี้จะทำให้กลไกด้านอุดมการณ์ทำงานได้ง่าย เนื่องจากทำงานกับปัจเจกที่ไม่ตระหนักรู้ และสมยอมที่จะรับชุดความคิดดังกล่าว

ยิ่งไปกว่านั้น แม่เด็กจะยอมรับว่า หนังสือนิทานภาพสำหรับเด็ก มีทั้งเรื่องจริงและไม่จริง แต่ดูเหมือนเด็กจะไม่สามารถจำแนกได้หากสิ่งเหล่านั้น ลึกลงไปในระดับอุดมการณ์ นั่นคือ การที่หนังสือนิทานภาพสำหรับเด็กมีทั้งเรื่องจริงหรือเรื่องลวงผสมผสานกัน จึงทำให้ปฏิบัติการของอุดมการณ์ไปสู่เด็กเป็นไปได้โดยง่าย แม้ว่าหนังสือนิทานภาพจะเป็นพื้นที่ที่อุดมไปด้วยอุดมการณ์ แต่จากโครงสร้างความรู้และความสามารถในการจำแนกโลกความจริงและโลกสัญลักษณ์ของเด็กที่มีอยู่อย่างจำกัด จึงทำให้เด็กไม่สามารถตระหนักรู้ถึงอุดมการณ์เหล่านี้ และพร้อมที่จะยอมรับและเลียนแบบการกระทำของตัวละคร รวมถึงซึมซับอุดมการณ์เหล่านี้เข้ามาไว้ในตนเอง

ขณะเดียวกัน สื่อหนังสือนิทานภาพสำหรับเด็กเป็นสื่อที่มีการรับสารด้วยความตั้งใจ รวมทั้งเป็นสื่อที่อ่านร่วมกันระหว่างเด็กกับแม่ และในขณะที่อ่านหรือฟังการเล่านิทาน ก็จะมีการพูดคุยเกี่ยวกับตัวละคร ภาพ และ/หรือเนื้อหาอยู่เป็นประจำ ดังนั้นจึงเปิดกว้างต่อการสอดแทรกความคิดเห็นและอารมณ์ความรู้สึก และทำให้หนังสือนิทานภาพสำหรับเด็กเป็นพื้นที่ที่เปิดให้เด็กค่อยๆ ซึมซับหรือได้รับการเสริมย้ำถึงค่านิยมด้านเพศภาวะเข้าไปโดยไม่รู้ตัว

5.2 เรื่องเล่าร่วมสมัยและเรื่องเล่าจากอดีต: ความเหมือนบนความต่าง

หนังสือนิทานภาพร่วมสมัย ทั้งหนังสือรางวัลและหนังสือวางจำหน่ายทั่วไป อารมณ์รักษาภาพความเป็นเพศหญิง ทั้งในมิติของความเป็นแม่ ความเป็นเมีย และความเป็น “สัตว์โลกแสนสวย” อย่างสอดคล้องต่อชนบ ขณะที่หนังสือนิทานพื้นบ้านมีแนวโน้มที่จะเป็นเวทีในการวิพากษ์ หรือทั้งรักษา (status quo) และสร้างความเปลี่ยนแปลง (change agent) อย่างไรก็ตาม หนังสือนิทานภาพร่วมสมัยก็ไม่ได้ปฏิเสธต่อการนำเสนอภาพที่ต่อรองต่อชนบ เพียงแต่จะมีการเก็บภาพอดีตหรือภาพที่สอดคล้องต่อชนบไว้อย่างเข้มแข็งและเข้มข้นมากขึ้น จากลักษณะเช่นนี้ดูเหมือนจะขัดแย้งกับแนวคิดสัญวิทยา โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิดของ Umberto Eco ที่ระบุว่า ตัวบทสมัยใหม่จะค่อนข้างเปิดกว้างต่อการอ่านความหมายหรือการตีความได้อย่างหลากหลาย ขณะที่ตัวบทจากอดีตจะค่อนข้างไม่เอื้อต่อการอ่านความหมายหรือตีความอย่างหลากหลาย

จากลักษณะเช่นนี้ ข้อถกเถียงที่สำคัญคือ เพราะเหตุใดตัวบทที่มีความเป็นปัจจุบันอย่างหนังสือนิทานภาพร่วมสมัยจึงนำเสนอภาพในลักษณะอนุรักษ์นิยมเป็นหลัก ทั้งนี้ หากพิจารณาจากแนวคิดสตรีนิยม โดยเฉพาะอย่างยิ่งสตรีนิยมแนวมาร์กซิสต์ จะพบว่า ความแตกต่างดังกล่าวอาจเป็นผลพวงของระบบทุนนิยม ซึ่งเป็นระบบที่ปิดกั้นเรื่องผู้หญิง โดยตรรกะที่สำคัญของทุนนิยมคือ การแบ่งงานกันทำที่จะทำให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในกระบวนการผลิต แต่ขณะเดียวกัน ทุนนิยมก็เป็นการกดขี่เพศหญิงผ่านการแบ่งงานกันทำโดยใช้เพศเป็นเกณฑ์ในการกำหนดและการสร้างลัทธิแม่บ้านที่กำหนดพื้นที่สาธารณะและพื้นที่ส่วนตัว ซึ่งเป็นการจัดการพื้นที่ของเพศหญิงให้ต้องเป็นเพียงแม่บ้านและนำไปสู่อุดมการณ์อยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือน ระบบทุนนิยมนี้เองจึงเป็นกลไกสำคัญที่เข้ามากำกับภาพความเป็นเพศหญิงในหนังสือนิทานภาพทั้งสองประเภท กล่าวคือ หนังสือนิทานภาพที่เป็นเรื่องเล่าจากอดีตเป็นเรื่องเล่าในยุคชุมชนที่สร้างขึ้นก่อนระบอบทุนนิยมจะเข้ามาเป็นตัวกำกับวิถีปฏิบัติหรือความเป็นไปต่างๆ ในชีวิตของผู้หญิง ขณะที่หนังสือนิทานภาพร่วมสมัยสร้างขึ้นภายใต้ระบบทุนนิยมที่ให้ความสำคัญกับการจัดการกับประชากร ซึ่งเป็นแรงงานที่สำคัญในการผลิต โดย

เฉพาะอย่างยิ่งผู้หญิง ดังนั้นระบบการแบ่งงานกันทำจึงเป็นคุณค่าสำคัญที่หลังไหลเข้ามาสู่สถาบันครอบครัว เพื่อควบคุมความเป็นแม่และความเป็นเมียของผู้หญิง และทำให้ภาพตัวแทนของความเป็นเพศหญิงที่ปรากฏในหนังสือนิทานภาพประเภทนี้ถูกจำแนกภายใต้แนวคิดดังกล่าว

5.3 เด็กและผู้ปกครอง: การให้ความหมายและการยอมรับต่ออุดมการณ์

ผู้รับสารโดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็ก มีความกระตือรือร้นในการให้ความหมายเกี่ยวกับความเป็นเพศหญิง อีกทั้งยังเป็นบุคคลหนึ่งที่จะแสดงถึงการยอมรับต่ออุดมการณ์ กล่าวคือ เด็กในฐานะผู้รับสารที่มีความกระตือรือร้นที่จะปะทะหรือต่อรองทั้งกับตัวบท แม่ซึ่งเป็นผู้เล่าเรื่อง และบริบททางสังคม เพื่อประกอบสร้างความหมายเกี่ยวกับความเป็นเพศหญิงในแบบฉบับของตนเอง อย่างไรก็ตามข้อสังเกตหนึ่งเกี่ยวกับกลุ่มผู้รับสารก็คือ เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษากับกลุ่มชนชั้นกลางที่ไม่ได้ยึดติดกับความคิดแบบสตรีนิยม อีกทั้งไม่ใช่กลุ่มที่มีความหลากหลายทางเพศ จึงเป็นไปได้ที่อาจจะทำให้การประกอบสร้างความหมายปรากฏในลักษณะที่สอดคล้องและต่อรองต่อชนบทเท่านั้น แต่หากกลุ่มผู้รับสารเปลี่ยนแปลงไป เราก็อาจจะเห็นถึงอำนาจในการต่อรองและต่อต้านกับตัวบท ทั้งนี้เนื้อหาในส่วนนี้จะจำแนกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ เด็กในฐานะผู้รับสารที่พร้อมเปิดรับและกระตือรือร้นต่อการให้ความหมาย และหนังสือที่เลือกซื้อและเลือกอ่านกับการยอมรับต่ออุดมการณ์ของเด็ก

5.3.1 เด็กในฐานะผู้รับสารที่พร้อมเปิดรับและกระตือรือร้นต่อการให้ความหมาย

ข้อค้นพบหนึ่งในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้คือ เด็กเป็นผลผลิตที่ถูกประกอบสร้างทางสังคม โดยเด็กอาศัยอยู่ในโลกแห่งความหมายที่พวกเขาสร้างขึ้น และผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ใหญ่ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดหนึ่งของ James et al. (2015: 3-34) อีกทั้งเด็กมีแนวโน้มที่จะสอดประสานความหมายจากโลกความจริงและโลกจินตนาการ เพื่อประกอบสร้างโครงสร้างหรือชุดความรู้เกี่ยวกับเพศสภาพสำหรับการอ่านความหมายหนึ่ง ทั้งนี้ ในมุมหนึ่งเด็กจะเปิดกว้าง และไม่ได้

จำกัดกรอบการเรียนรู้ไว้กับหนังสือชื่อเรื่องหนึ่งที่ถูกมอบหมายว่าเหมาะสำหรับ
เพศใดเพศหนึ่ง เด็กกระตือรือร้นในการให้ความหมายและจะอ่านความหมาย
ในทิศทางใด ขึ้นกับว่าเด็กอ่านตัวบทนั้นด้วยความหมายหรือรหัสหรือโครงสร้าง
ความรู้ชุดใด ลักษณะเช่นนี้สอดคล้องกับมุมมองของ Strasburger et al. (2014:
11-15) ที่ระบุว่า เด็กไม่ได้นิ่งเฉยในการเผชิญกับสื่อ แต่เด็กอาจจะมีโครงสร้าง
ความรู้ที่ค่อนข้างจำกัด จึงทำให้เต็มใจที่จะเชื่อข้อมูลจากสื่อ

นอกจากนี้ เด็กยังเป็นผู้รับสารที่อ่านความหมายต่อตัวบทหนึ่งใน
ลักษณะที่ก้าวหน้ากว่าความหมายที่ปรากฏในตัวบท บ่อยครั้งที่เด็กแสดงความ
คิดเห็นในเชิงต่อรองต่อภาพตามชนบที่ปรากฏในหนังสือ ทั้งนี้ หากพิจารณาจาก
แนวคิดของ Stuart Hall ต่อการอ่านความหมายของเด็ก จะพบว่า เด็กมีการ
อ่านความหมายเฉพาะในลักษณะที่สอดคล้อง (preferred/dominant reading)
และต่อรองต่อชนบ (negotiated meaning) โดยไม่มีการอ่านความหมายแบบ
ต่อต้าน (opposition meaning) ซึ่งเป็นไปได้ว่า โลกของนิทานกับโลกจริงของ
เด็กสอดคล้องกัน หรือนิทานไม่กล้าที่จะสร้างอุดมการณ์ที่สลับซับซ้อน หรือผู้เข้ารหัส
สามารถคุมรหัสได้ค่อนข้างดี

แม้ว่าเด็กจะเป็นผู้รับสารที่กระตือรือร้น แต่คำถามหนึ่งคือ เด็ก
กระตือรือร้นในระดับใด ทั้งนี้ ผลการศึกษาพบว่า วัยสัมพันธ์ต่อการที่เด็กจะ
จำแนกขอบเขตระหว่างโลกในโทรทัศน์และโลกความเป็นจริง โดยเด็กที่มีอายุน้อยกว่ามักจะเชื่อว่า
เรื่องราวในหนังสือเป็นเรื่องจริง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด
ของ Strasburger et al. (2014: 19-27) อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าความคิดของเด็ก
ต่อหนังสือจะเป็นเช่นใด เด็กกลับมีความคิดที่จะเลียนแบบการกระทำของ
ตัวละคร และตระหนักถึงอุดมการณ์ด้านเพศสภาวะที่ปรากฏในหนังสือเหล่านั้นได้
อย่างจำกัด โดยเด็กยังคงประกอบสร้างความหมายเกี่ยวกับความเป็นเพศหญิง
ในแต่ละสถานะอย่างสอดคล้องต่ออุดมการณ์หลัก นั้นแสดงว่า เด็กมีขีดจำกัดที่
ทำให้ไม่สามารถตระหนักถึงความหมายในระดับที่ลึกลงไปอย่างอุดมการณ์ความ
เป็นเพศ อีกทั้งปฏิบัติการของอุดมการณ์เหล่านั้นก็ถูกผลิตซ้ำอยู่ในชีวิตประจำวัน
และคนที่ผลิตซ้ำอุดมการณ์เหล่านั้นก็เป็นแม่และตัวเด็กเอง ดังนั้นจึงทำให้ความ
กระตือรือร้นในการให้ความหมายของเด็กถูกจำกัด

5.3.2 หนังสือที่เลือกซื้อและเลือกอ่านกับการยอมรับต่ออุดมการณ์ของเด็ก

ครอบครัวส่วนใหญ่มักจะเลือกซื้อหนังสือนิทานภาพร่วมสมัยเป็นหลัก มีเพียงครอบครัวเดียวเท่านั้นที่เลือกซื้อหนังสือนิทานพื้นบ้านเพิ่มเติม ลักษณะเช่นนี้สะท้อนโดยนัยถึงความไว้วางใจของแม่และเด็กต่อหนังสือนิทานภาพเหล่านี้ ซึ่งสอดคล้องกับ Strasburger et al. (2014: 55-56, 124, 468) ที่ค่อนข้างมองอิทธิพลของสื่อในเชิงบวก อย่างไรก็ตาม สื่อสำหรับเด็กไม่ได้ไร้เดียงสาในการส่งผ่านความหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งความหมายเกี่ยวกับความเป็นเพศไปสู่เด็ก ดังนั้นการที่เด็กและผู้ปกครองเปิดรับหนังสือเหล่านี้ ไม่ว่าชื่อเรื่องใดก็ตาม โดยนัยแล้วอาจจะแสดงถึงการที่บุคคลเหล่านี้ยินยอมที่จะรับความคิดเห็นความเชื่อหรืออุดมการณ์ต่างๆ ที่แฝงอยู่ในหนังสือดังกล่าวเข้ามาไว้ในตนเอง โดยไม่ทันได้ตระหนักรู้ อีกทั้งการที่เด็กอ่านหนังสือชื่อเรื่องหนึ่งซ้ำหลายครั้ง ยิ่งทำให้ปฏิบัติการของอุดมการณ์ถูกผลิตซ้ำแล้วซ้ำเล่าในชีวิตประจำวันของเด็ก และเด็กก็จะค่อยๆ ซึมซับอุดมการณ์เหล่านี้เข้ามาไว้ในตนเอง

นอกจากนี้ การที่แต่ละครอบครัวเลือกซื้อหรือเลือกอ่านหนังสือชื่อเรื่องหนึ่งสะท้อนถึงการเป็นปัจเจกที่มีเสรีภาพ และภายใต้เสรีภาพนั้น ก็เลือกที่จะผลิตซ้ำอุดมการณ์หนึ่งๆ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Louis Althusser (อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน, 2553: 208-227) ที่ระบุว่า อุดมการณ์จะทำงานกับปัจเจกชนที่เสรี โดยอุดมการณ์มีอยู่ทั่วไปในทุกหนทุกแห่ง แต่เป็นผู้รับสารเองที่เลือกเปิดรับ และทำให้อุดมการณ์เหล่านี้ถูกติดตั้งเข้ามา ในขณะเดียวกัน หนังสือนิทานภาพสำหรับเด็กไม่เพียงแค่เปลี่ยนความรู้ทัศนคติ หรือการประพฤติปฏิบัติของเด็ก แต่กำลังฝังหรือติดตั้งโลกทัศน์หรืออุดมการณ์หรือวิธีการมองโลกบางอย่างให้แก่เด็ก และที่สำคัญ ปฏิบัติการเหล่านี้ฝังลึกอยู่ในชีวิตประจำวันของเด็กผ่านสถาบันที่ใกล้ชิดกับเด็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันครอบครัว

อย่างไรก็ตาม จากบริบทของแต่ละครอบครัวที่แตกต่างกัน การยอมรับต่ออุดมการณ์ความเป็นเพศหญิงของแต่ละครอบครัวก็อาจจะแตกต่าง

กันไป นั่นคือ ลักษณะครอบครัว สถานภาพครอบครัว การประพฤติปฏิบัติ การอบรมเลี้ยงดู ประสบการณ์ของเด็ก จะสัมพันธ์กับการเปิดรับอุดมการณ์และการประกอบสร้างความหมายเกี่ยวกับความเป็นแม่ ความเป็นเมีย และความเป็น “สัตว์โลกแสนสวย” เช่น ครอบครัวแบบเสรีนิยมจะค่อนข้างเปิดกว้างและประกอบสร้างความหมายอย่างหลากหลายกว่าครอบครัวแบบอนุรักษนิยม หรือครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยวจะไม่ค่อยให้ความสำคัญกับภาพครอบครัวตามอุดมคติ ที่ประกอบด้วยพ่อแม่ลูกหรือบทบาทเมีย มากเท่าครอบครัวที่สมบูรณ์ ลักษณะเช่นนี้แสดงให้เห็นว่า หากโลกความจริงและโลกสัญลักษณ์ไม่สอดคล้องกัน ก็อาจจะส่งผลต่อการเปิดรับอุดมการณ์หรือความคิดความเชื่อหนึ่ง หรือแม้จะไม่ปฏิเสธต่ออุดมการณ์ดังกล่าว แต่เด็กก็อาจจะมีการต่อต้านบนบริบทความเป็นจริงในครอบครัว

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังพบว่า สถาบันทางสังคมและสื่ออื่น ได้แก่ สถาบันการศึกษา สื่อโทรทัศน์ สื่อใหม่ เป็นส่วนหนึ่งที่เข้ามากำกับหรือขัดเกลาความคิดความเชื่อด้านเพศสภาวะแก่ทั้งเด็กหญิงและเด็กชาย เช่น การที่เด็กระบุว่า คุณครูมักจะจับคู่ผู้ชายกับผู้หญิง ดังนั้นคนที่คู่กันต้องเป็นผู้ชายกับผู้หญิง หรือเพศหญิงก็สามารถเข้มแข็งได้เหมือนอลิซ ในหนังสือ *อลิซในดินแดนมหัศจรรย์* หรือการเรียนรู้ว่า ผู้ชายสามารถทำอาหารหรือล้างจานได้จากช่องรายการ *Brianna's Secret Club* ใน YouTube จากลักษณะเช่นนี้แสดงว่า เด็กจะค่อยๆ ซึมซับและหลอมรวมอุดมการณ์ด้านเพศสภาวะจากสื่อและสถาบันทางสังคมต่างๆ เพื่อสร้างชุดความรู้ด้านเพศสภาวะของตนเอง และโครงสร้างหรือชุดความรู้ที่มีอยู่นี้ ก็จะเป็นกรอบของเด็กในการประมวลผลหรือประกอบสร้างความหมายหรือยอมรับต่ออุดมการณ์เกี่ยวกับความเป็นเพศในอนาคต

6. ข้อเสนอแนะ

สำหรับข้อเสนอแนะต่อการวิจัยในครั้งนี้มีดังนี้

1. ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องหรือผู้ใช้งานหนังสือนิทานภาพสำหรับเด็ก

รายละเอียดในส่วนนี้จะจำแนกเป็น 3 ประเด็น ดังนี้

1.1 สำนักพิมพ์ ผู้แต่ง หรือผู้วาดภาพประกอบหนังสือนิทานภาพสำหรับเด็ก สามารถนำองค์ความรู้จากการศึกษานี้ไปใช้ในการสร้างสรรค์ตัวบทและคุณลักษณะของตัวละคร ภายใต้บริบทของความเท่าเทียมระหว่างชายหญิงและความหลากหลายทางเพศ เช่น การนำเสนอภาพเด็กชายและ/หรือเด็กหญิงที่ทำกิจกรรม ที่อาจจะถูกพิจารณาว่าไม่เหมาะสมกับเพศสภาพของตนเอง หรือการนำเสนอโครงเรื่องแบบใหม่ เช่น แม้ที่ไม่ได้ถูกจำกัดให้ต้องเป็นผู้เลี้ยงดูลูกฝ่ายเดียว

1.2 ครูผู้สอนเด็กในระดับปฐมวัย สามารถอธิบายหรือเสริมย้ำถึงประเด็นด้านเพศภาวะอย่างเปิดกว้างมากขึ้น รวมถึงการเปิดกว้างต่อจินตนาการหรือการประกอบสร้างความหมายเกี่ยวกับความเป็นเพศของเด็ก ในขณะที่เล่านิทานให้เด็กฟัง ขณะที่ในกลุ่มของผู้ที่ทำงานด้านผู้หญิง ก็สามารถใช้อรรถาธิบายเหล่านี้เพื่อรณรงค์ให้สังคมตระหนักถึงประเด็นด้านเพศภาวะที่แฝงฝังอยู่ในหนังสือนิทานภาพสำหรับเด็ก หรือส่งเสริมหน่วยงานต่างๆ ให้ผลิตสื่อที่ช่วยส่งเสริมต่อความเท่าเทียมด้านเพศ

1.3 ผู้ปกครองต้องระมัดระวังและไม่เป็นส่วนหนึ่งในการเสริมย้ำถึงการเลือกปฏิบัติระหว่างเพศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขณะที่เล่านิทานให้เด็กฟัง โดยควรเปิดโอกาสให้เด็กได้ซึมซับโลกจินตนาการและแสดงความคิดเห็นได้อย่างเป็นอิสระ และอาจจะมีการเสริมย้ำให้เด็กเห็นว่า สิ่งใดที่ทำแล้วดี ไม่ว่าเพศใดก็สามารถทำได้ แต่หากสิ่งใดที่ทำแล้วไม่ดี ไม่ว่าเพศใดก็ไม่สามารถทำได้

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป

การวิจัยในครั้งต่อไปสามารถขยายขอบเขตการศึกษาในประเด็นนี้ไปยังสื่อประเภทอื่น เช่น หนังสือเรียน สื่อโทรทัศน์ สื่อการ์ตูน หรือโฆษณา ที่มุ่งส่งสารไปยังเด็กปฐมวัย ขณะเดียวกัน ก็อาจจะขยายบริบทการศึกษาในครั้งต่อไปสู่สื่อสำหรับเด็กในช่วงวัยอื่นได้เช่นกัน นอกจากนี้ การวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาเพศภาวะในมิติของความเป็นเพศหญิงเพียงอย่างเดียว ดังนั้นจึงน่าสนใจที่จะขยายขอบเขตการศึกษาไปยังมิติเพศภาวะอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติของความเป็นเพศชาย

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กาญจนา แก้วเทพ (2553), แนวพินิจใหม่ในสื่อสารศึกษา, กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.

กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน (2553), สายธารแห่งนักคิดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองกับสื่อสารศึกษา, กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.

เกริก ยุ้นพันธ์ (2543), การออกแบบและเขียนภาพประกอบหนังสือสำหรับเด็ก, กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.

_____. (2560), "การศึกษาวรรณกรรมสำหรับเด็กในประเทศไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2455-2555", วารสารศรีนครินทรวิโรฒวิจัยและพัฒนา (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์), 9(17): 14-22.

จันทร์เจ้า (2556ก), นางสิบสอง, กรุงเทพฯ: สกายบุ๊กส์.

_____. (2556ข), อุทัยเทวี, กรุงเทพฯ: สกายบุ๊กส์.

เจด็จ คชฤทธิ์ (2554), เด็กกับหนังสือ, นนทบุรี: บ้านหนังสือ.

เจ้าขา (2560), อุณอ้อมกอด, กรุงเทพฯ: ลิตเติลฮาร์ท.

ทิพย์วรรณ แสงวศรี (2555), ขอบใจมากนะจะปยุ่น้อย, กรุงเทพฯ: โลกหนังสือ.

นพพร ประชากุล (2552ก), ยอกอักษร ย้อนความคิด เล่ม 1 ว่าด้วยวรรณกรรม, กรุงเทพฯ: อ่านและวิภาษา.

_____. (2552ข), ยอกอักษร ย้อนความคิด เล่ม 2 ว่าด้วยสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, กรุงเทพฯ: อ่านและวิภาษา.

นิตา ชูโต และกล่อมจิตต์ พลายเวช (2527), สภาพและแนวโน้มหนังสือเด็ก, กรุงเทพฯ: คณะอนุกรรมการอุดมการณ์ของชาติ คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี.

ปิยพร คลศิลป์ (2552), การศึกษาบทบาทของผู้หญิงในนิทานพื้นบ้านล้านนา, วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาและวรรณกรรมล้านนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ปรีดา ปัญญาจันทร์ และสุดไพฑ เมืองไทย (2557), การเขียนภาพประกอบหนังสือสำหรับเด็ก, กรุงเทพฯ: แพรวเพื่อนเด็ก.

พัชรี มีสุคนธ์ (2558), เรารักกันนะ, กรุงเทพฯ: ทองเกษม.

พีเชียวรีแลนด์ (2556), แก้วหน้าม้า, กรุงเทพฯ: สกายบุ๊กส์.

เพลินพิศ เพิ่มสิน (2544), การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมนิทานเรื่องอาหรับราตรี, วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

- ภัทรศศิริ ข้างเจิม (2559), *ภาพตัวแทนผู้หญิงในการ์ตูน Disney Princess*, วิทยานิพนธ์ปริญญาวารสารศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสื่อสารมวลชน คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- กมลพรรณ อุ่นแก้ว (2558), *การเปรียบเทียบกลวิธีการเล่าเรื่องและจิตสำนึกแห่งความคิดที่ปรากฏในวรรณกรรมและภาพยนตร์เรื่อง สโนว์ ไวท์: รายงานการวิจัย*, กรุงเทพฯ: ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- มานิษา พิศาลบุตร (2533), *การสื่อความหมายในนิตยสารการ์ตูนชายหัวเราะฉบับกระป๋อง*, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการสื่อสารมวลชน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มารุต วงษ์ศิริ (2552), *อดีตทางเพศในหนังสือการ์ตูนตลกไทย*, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาวารสารสนเทศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ลำพู แสงลก (2560), *หนูคิดดีเกม*, กรุงเทพฯ: อักษรราฟฟอร์ดส์.
- สรณี วงศ์เบ็ญจจ และคณะ (2545), *หนังสือนิทานภาพสำหรับเด็กของไทยที่ได้รับรางวัล: การวิเคราะห์เชิงวรรณกรรมและวาทกรรม*, รายงานการวิจัย ภาควิชาภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สรารักษ์ โจนพฤกษ์ และขจร ฝ่ายเทศ (2557), "การวิเคราะห์ภาพตัวแทนความเป็นสตรีในสื่อภาพยนตร์การ์ตูนวอล ดิสนีย์", เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการ ครั้งที่ 52: สาขาศึกษาศาสตร์, สาขาเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ, สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สุครัตน์ มาศวรรณนา (2552), *การ์ตูนนิทานไทย: การปรับเปลี่ยนและความสัมพันธ์กับสังคม*, วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- แสงดาว ถิ่นหารวงษ์ (2555), "การเปรียบเทียบภาพยนตร์การ์ตูนของวอลท์ ดิสนีย์และภาพยนตร์การ์ตูนไทย: ภาพสะท้อนบทบาทของสตรีในสังคม", *วารสารมนุษยสังคมปริทัศน์*, 14(2): 53-67.

ภาษาอังกฤษ

- Chick, K. et al. (2010), "A Gender Analysis of NCSS Notable Picture Book Winners: 2006-2008", *Social Studies Research & Practice (Board of Trustees of The University of Alabama)*, 5(3): 21-35.
- England, D. et al. (2011), "Gender Role Portrayal and the Disney Princesses", *Sex Roles*, 64(7-8): 555-567.
- Hall, S. (1997), *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. London: Sage.

- Huntoon, A. (2009), "Gender Stereotypes", in O' Brien, J. (eds.), *Encyclopedia of Gender and Society (Vol.1)*, California: Sage.
- James, A. et al. (2015), *Theorizing Childhood*, Cambridge: Polity Press.
- Lemish, D. (2015), *Children and Media: A Global Perspective*, Malden: Wiley-Blackwell.
- Luyt, B. et al. (2011), "Gender Representations and Stereotypes in Singaporean Picture Books: 1970 to 2008", *Malaysian Journal of Library & Information Science*, 16(3): 49-65.
- Macblain, S. (2014), *How Children Learn*, Los Angeles: Sage.
- McCabe, J. et al. (2011), "Gender in Twentieth-Century Children's Books: Patterns of Disparity in Titles and Central Characters (Electronic Version)", *Gender & Society*, 25(2): 197-226.
- Morley, D. (2005), *Family Television: Cultural Power and Domestic Leisure*, New York: Routledge.
- Strasburger, V. et al. (2014), *Children, Adolescents, and the Media*, Thousand Oaks: Sage.
- Tsao, Y. (2008), "Gender Issues in Young Children's Literature", *Reading Improvement*, 45(3): 108-114.
- Van Zoonen, L. (1994), *Feminist Media Studies*, London: Sage.
- Weitzman, L. et al. (1972), "Sex-Role Socialization in Picture Books for Preschool Children", *American Journal of Sociology*, 77(6): 1125-1150.
- Williams Jr., J. et al. (1987), "Sex Role Socialization in Picture Books: An Update", *Social Science Quarterly (University of Texas Press)*, 68(1): 148-156.

สื่อออนไลน์

- สำนักส่งเสริมความเสมอภาคหญิงชาย สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว (ม.ป.ป.), "เพศ (Sex) ความเป็นหญิงความเป็นชาย (Gender) การขัดเกลาทางสังคม (Socialization) และความเสมอภาคหญิงชาย (Gender Equality)", สืบค้นจาก <http://www.owf.go.th/wofa/modules/website/upload/news/5c80f2a87a7d0751dc11d603434d2f2b.pdf>
- Barstac, R. (2008), "Defining and Evaluating Picture Books", retrieved from http://web.gccaz.edu/~rbarstac/291Fall08/PixAssign_files/EvaluatingPixBooks.ppt
- Enoch Pratt Free Library (2016), "Guide to Picture Books", retrieved from <http://www.prattlibrary.org/locations/children/index.aspx?id=4116>
- Hall, S. (1973), "Encoding and Decoding in the Television Discourse", CCCS Stencilled Paper 7, University of Birmingham, retrieved from <https://www.birmingham.ac.uk/Documents/college-artslaw/history/cccs/stencilled-occasional-papers/1to8and-11to24and38to48/SOP07.pdf>